



Institutionen för Samhällsvetenskap

Marie Andersson

# Kvinnlig könsstympning

Hur kvinnlig könsstympning kan förklaras  
och förstås som ett socialt fenomen.

Female genital mutilation

How female genital mutilation can be explained and  
understood as a sociological phenomenon.

Sociologi  
C-uppsats

Datum/Termin: 06-10-29/VT 06  
Handledare: Sten Blomberg  
Examinator: Gunilla Lönnbring  
Löpnummer: X-XX XX XX

## **Abstract**

Female genital mutilation (FGM) attracted much attention in the west in the 1970's, when the immigration to the west from countries where FGM was practiced increased. When Waris Dirie published her autobiography *Desert flower: the extraordinary journey of a desert nomad* in 1999, the phenomenon got on the carpet again. Since FGM is a custom that has been practiced for thousands of years all over the world and is still being practiced in a number of countries today, an interest was awakened for examining the circumstances surrounding the phenomenon. Where, how and why did this apparently inhumane and irrational custom arise and how come it still exists today? What is at the bottom of it? How is FGM related to religion, culture, gender, power and so on?

Since it seemed to be about a very complex phenomenon a decision was made to keep the purpose of the essay quite broad and extensive. The hypothesis was that FGM could be explained and understood as a sociological phenomenon and this is what has been examined, analyzed and emphasized through out this essay. The sociological theories falls within the framework of social psychology, and as a compliment to these theories there has also been a use of intercultural perspectives and gender- and ethnicity perspectives.

The method is qualitative data gathering. A large selection of books, articles and websites have been used. Data analysis has been done throughout and integrated with the data gathering process. In the analysis, theory is related and connected to the phenomenon FGM. Finally there is a closing discussion in which personal reflections and conclusions are discussed.

The result shows many different sociological, intercultural and gender- and ethnicity related explanation models of how FGM can be explained and understood as a sociological phenomenon. It has also proved interesting to draw parallels between the circumcised woman and the "equal" western woman. There is no simple explanation to why the custom is still being practiced today, there are many different aspects and factors involved. What is important though, is that you relate to the phenomenon with a certain degree of cultural relativism and that you pay regard to the customs complex and multi dimensional nature.

## Sammanfattning

Kvinnlig könsstympning uppmärksammades i västvärlden på 1970-talet då invandringen till väst från länder där könsstympning praktiseras ökade. När Waris Dirie gav ut sin självbiografiska bok *En blomma i Afrikas öken* 1999 kom könsstympning åter på tapeten. Eftersom könsstympning är en sedvänja som praktiserats i tusentals år världen över och fortfarande utövas i flera länder idag, väcktes ett intresse att ta reda på omständigheterna kring fenomenet. Vart, hur och varför uppstod denna till synes inhumana och irrationella sedvänja och hur kommer det sig att den lever kvar än idag? Vilka bakomliggande faktorer finns? Hur hänger könsstympning ihop med religion, kultur, genus, makt och så vidare?

Eftersom det verkade handla om ett mycket komplext fenomen togs beslutet att syftet skulle vara ganska brett och omfattande. Hypotesen var att könsstympning kunde förklaras och förstås som ett socialt fenomen och detta är det som undersöks, analyseras och framhålls genom denna uppsats. De sociologiska teorier som använts faller inom ramarna för socialpsykologi och som komplement till dessa teorier har även interkulturella perspektiv och genus- och etnicitetsperspektiv använts.

Metoden är kvalitativ datainsamling. Ett stort urval böcker, artiklar och internetkällor har använts. Dataanalysen har skett parallellt och integrerat med datainsamlingen. Centrala begrepp och teoretiska utgångspunkter har sedan kopplats samman med fenomenet könsstympning i analysen. Slutligen hålls en avslutande diskussion där personliga reflektioner och slutsatser diskuteras.

Resultatet visar på många olika möjliga sociologiska, interkulturella och genus- och etnicitetsrelaterade förklaringsmodeller av hur könsstympning kan förklaras och förstås som ett socialt fenomen. Det har även visat sig vara intressant att dra paralleller mellan den könsstypade kvinnan och den ”jämställda” västerländska kvinnan. Det finns ingen enkel förklaring till varför sedvänjan existerar än idag, det är många olika aspekter och faktorer som spelar in. Vad som är viktigt är att man förhåller sig till fenomenet med viss kulturell relativism och att man beaktar sedvänjans komplexa och multidimensionella natur.

## Innehållsförteckning

<b>Abstract</b>	<b>2</b>
<b>Sammanfattning</b>	<b>3</b>
<b>Innehållsförteckning</b>	<b>4</b>
<b>Inledning</b>	<b>7</b>
Problembakgrund	7
Syfte	8
Frågeställning	9
Om begreppet könsstympning	9
Disposition	10
<b>Centrala begrepp och teoretiska utgångspunkter</b>	<b>11</b>
<b>Könsstympning</b>	<b>11</b>
<b>Vad betyder könsstympning?</b>	<b>11</b>
1. Excision av klitoris förhud / Sunna	12
2. Klitoridektomi	12
3. Infibulation / faraonisk omskärelse	12
4. Oklassificerade former	12
<b>Könsstympningens omfattning</b>	<b>13</b>
I Sverige	13
I Världen	13
<b>Vad säger lagstiftningen?</b>	<b>15</b>
I Sverige	15
Internationellt	15
<b>Vart, när och varför uppstod könsstympning?</b>	<b>16</b>
<b>Könsstympningens utförande</b>	<b>16</b>
<b>Könsstympningens konsekvenser/komplikaationer</b>	<b>18</b>
Fysiska konsekvenser	18
Sociala och psykiska konsekvenser	19
<b>Varför praktiseras könsstympning än idag?</b>	<b>20</b>
Sociala skäl	21
<i>Gemenskap och grupp</i>	21
<i>"Rite de passage" – initieringsrit</i>	22
<i>Könsidentitet – kvinnans funktion</i>	22
Hygien, estetik och hälsa	23
Sexualitet, fertilitet och reproduktion	24
Religion	26
Makt och kontroll	27
Brist på kommunikation	28
<b>Socialpsykologiska begrepp och teorier</b>	<b>28</b>
<b>Symbolisk interaktionism</b>	<b>29</b>
Introduktion	29
<i>Definition av situationen</i>	30

<i>Social interaktion</i>	30
<i>Symboler</i>	30
<i>Aktivitet</i>	30
<i>Nuet</i>	31
Socialisation	31
Människan är social	32
Sociala roller och identiteter	33
<i>Grupp och kollektiv</i>	34
<i>Social identitet</i>	35
<i>Personlig identitet</i>	37
<i>Den avvikandes roll och identitet</i>	37
Interaktion och relation	38
Sociala symboler	39
Religionens praktiska dimension	40
Ett intersektionellt perspektiv med fokus på genus och etnicitet	40
<b>Intersektionalitet</b>	40
<b>Genus och könsroll</b>	41
<b>Etnicitet</b>	43
<b>Kultur</b>	43
Gruppenkultur	44
Kulturell relativism	44
<b>Patriarkat, feminism och maktrelationer</b>	45
Interkulturella begrepp och teorier	46
<b>Introduktion</b>	46
<b>Dimensionen kollektivistiskt / individualistiskt</b>	47
<b>Dimensionen universalistisk / partikularistisk</b>	47
<b>Dimensionen hierarkisk / egalitär</b>	47
<b>Dimensionen isolerande / integrerande</b>	47
<b>Dimensionen skam / skuld</b>	48
<b>Metod</b>	<b>49</b>
Samhällsvetenskaplig metod	49
Metodval	50
<b>Kvalitativ metod</b>	<b>50</b>
Meningssamband	51
Orsakssamband	51
<b>Kvalitativ dataanalys</b>	<b>51</b>
<b>Etnometodologi</b>	<b>52</b>
<b>Deskription</b>	<b>52</b>
<b>Hypotesprövning</b>	<b>52</b>
<b>Teoribildning</b>	<b>53</b>
<b>Hermeneutik och introspektion</b>	<b>53</b>
Urval och avgränsningar	54
Tillvägagångssätt	54
Källkritik	55
<b>Förförståelse</b>	<b>55</b>

Objektivitet _____	55
Reliabilitet _____	56
Validitet _____	56
<b>Analys _____</b>	<b>58</b>
Definitioner av kvinnlig könsstympning _____	58
Socialpsykologiska begrepp och teorier _____	58
<b>Socialisation _____</b>	<b>58</b>
<b>Människan är social _____</b>	<b>59</b>
<b>Sociala roller och identiteter _____</b>	<b>60</b>
Grupp och kollektiv _____	60
Social identitet _____	61
Personlig identitet _____	61
Den avvikandes roll och identitet _____	61
<b>Interaktion och relation _____</b>	<b>62</b>
<b>Sociala symboler _____</b>	<b>62</b>
<b>Religionens praktiska dimension _____</b>	<b>62</b>
Ett intersektionellt perspektiv med fokus på genus och etnicitet _____	63
<b>Intersektionalitet _____</b>	<b>63</b>
<b>Genus och könsroll _____</b>	<b>63</b>
<b>Etnicitet _____</b>	<b>64</b>
<b>Kultur _____</b>	<b>64</b>
Gruppkultur _____	64
Kulturell relativism _____	64
Interkulturella begrepp och teorier _____	65
<b>Avslutande diskussion _____</b>	<b>66</b>
”Svensk överhöghet” _____	66
”Våra vita kvinnors” verklighet _____	67
Makt och kontroll _____	68
Identitet _____	69
Religion _____	69
Initieringsrit _____	70
Kvinnors sexualitet _____	70
Kvinnors delaktighet _____	71
Jämställdhet? _____	72
<b>Källförteckning _____</b>	<b>73</b>
Böcker _____	73
Artiklar _____	74
Internetkällor _____	74

## Inledning

### Problembakgrund

Anledningen till att könsstympning ses som ett intressant ämne att skriva om, är för att det handlar om en uråldrig tradition som har levt kvar under lång tid i många länder världen över. Cirka 100-150 miljoner kvinnor beräknas idag vara könsstympade, vilket väcker frågor kring vad det är som bevarar denna till synes inhumana och irrationella sedvänja. Är det männen som tvingar sina fruar och döttrar att könsstympas? Påbjuds kvinnlig könsstympning inom någon religion, exempelvis islam? Könsstympning framställs oftast i media utanför sitt sammanhang, vilket gör det svårt att förstå varför sedvänjan förekommer och varför den är så viktig inom vissa kulturer. Sällan talas det om vilka grunder som finns till könsstympningen, varför den praktiseras och vilken stark social betydelse den har inom vissa folkgrupper. Ofta förbises att könsstympning är ett globalt fenomen och inte enbart en afrikansk eller muslimsk sedvänja och att även kvinnor är delaktiga i att bevara den. Den svenska diskursen kring könsstympning har en moraliserande och sensationsartad karaktär, där det ”mörka” Afrika ställs mot det ”upplysta” Europa (Dellenborg 1994) och stigmatisering, spekulationer och fördomar är vanligt förekommande.

Könsstympning uppmärksammades i Europa under 1970-talet då invandringen av kvinnor från afrikanska länder där könsstympning praktiseras ökade. När Waris Dirie publicerade sin självbiografiska bok *En blomma i Afrikas öken* (1999) blev ämnet könsstympning åter högaktuellt. Dirie, vars namn betyder ökenblomma, är en internationellt känd supermodell som blivit en symbol i kampen mot könsstympning. Hon är uppvuxen i en muslimsk nomadfamilj i Somalia och beskriver i *En blomma i Afrikas öken* sin egen smärtsamma och skräckfyllda könsstympning. Även uppföljarna *Ökenblomman återvänder* (2002) och *Smärtans barn* (2005) har blivit bestsellers. I *Smärtans barn* är det Europa som står i fokus och där berättar Dirie att det finns 500 000 kvinnor i Europa som blivit könsstympade och att många av deras döttrar kan stå på tur. Enligt Dirie drabbas cirka 6000 kvinnor varje dag och utav dem dör cirka en tredjedel på grund av komplikationer under och efter ingreppet. Hon undersöker i *Smärtans barn* även islams roll då det gäller könsstympning eftersom man ofta förknippar sedvänjan med Koranen. Hon menar att religion inte har med saken att göra eftersom sedvänjan existerat långt innan islam fanns. Hon menar att det istället handlar om ett sätt för mannen att kontrollera sin kvinna.

En viktig aspekt av könsstymningen är maktperspektivet, det vill säga mäns överordning och kvinnors underordning. Men verkligheten är dock mer komplicerad än så. För att förstå varför könsstymning existerar måste man studera sedvänjan som ett socialt fenomen med en komplex natur och kontextuell variation som är beroende av tid och rum. Man måste ta hänsyn till intersektionella perspektiv med fokus på bland andra sociala, politiska, kulturella och genus- och etnicitetsrelaterade faktorer.

Könsstympade kvinnor i Sverige som anser att könsstymning är ett viktigt inslag i deras kultur och tradition får aldrig komma till tals. De berövas på så vis sin möjlighet att agera som subjekt och föra sin egen talan. Den vita kvinnans frihet och jämlikhet ställs i kontrast till den invandrade kvinnans förtryck och dessa ojämlikheter framställs som naturliga. Det finns även en aspekt av vem som har makt att definiera den ”naturliga kvinnan”. Den ”naturliga kvinnan” är alltid en social konstruktion vars utseende och innehåll definieras av dem som har makten. Kvinnlig könsstymning kan ses som ett verktyg att skapa den ”naturliga kvinnan” där kvinnorna strävar efter att leva upp till den bilden. Det blir då intressant att dra paralleller och jämföra könsstymningen med de ideal och bilder av vad som är den ”naturliga kvinnan” som västerländska kvinnor försöker leva upp till (Andersson 2001:2472f).

”Vad traditionen att omskära kvinnor talar om för oss i det här sammanhanget är, att den mänskliga rättigheten att vara kvinna tolkas på helt olika sätt. För oss i Europa innebär det rätten att få vara den kvinna vi föds till. För dem som praktiserar kvinnlig omskärelse kan det innebära rätten att få bli kvinna – vilket man endast blir genom omskärelse (Dellenborg 1994).”

## Syfte

Syftet med denna uppsats är att beskriva könsstymning som ett sociologiskt fenomen utifrån bland andra socialpsykologiska perspektiv. Könsstymningens historia, utbredning, utförande och betydelse är av intresse för att kunna förstå hur religion, kultur, makt, genus och sociala faktorer hänger samman och hur de kan kopplas till könsstymningens nuvarande och fortsatta existens. Avsikten är att så objektivt som möjligt beskriva könsstymning som ett komplext politiskt, socialt, kulturellt och rumsligt fenomen, vilket innebär hänsyn till kontexten, de skilda betydelseerna som åläggs könsstymning, och hur dessa mobiliseras för politiska ändamål.



## Frågeställning

Hur kan kvinnlig könsstympning förklaras och förstås som ett socialt fenomen?

## Om begreppet könsstympning

Jag vill här förklara vad jag personligen anser om själva begreppet könsstympning eftersom jag menar att det är viktigt för läsaren att veta vad själva begreppsliggörandet av könsstympning innebär. I Sverige har man bestämt att sedvänjan ska kallas *kvinnlig könsstympning* och därmed lägger man även en värdering i begreppet. Denna värdering är enligt min personliga åsikt grundad i en ”vit”, svensk norm som inte tar hänsyn till de ”utsatta” kvinnornas egen verklighet. Sverige visar på detta sätt sin överhöghet och antyder att kvinnor som könsstympas utsätts för ett övergrepp och att de är underlägsna, förtryckta och icke-jämställda. Personligen anser jag inte att *könsstympning* är ett bra och riktigt begrepp att använda eftersom de flesta av flickorna som könsstympas inte känner sig *stympade*. För dessa flickor innebär sedvänjan snarare att de blir ”fullvärdiga kvinnor”, de går från att vara flicka till kvinna, vilket innebär att de blir en del av gemenskapen, får göra ”vuxna” sysslor och att de får viss status. För att ett begrepp ska vara väsentligt och funktionellt är min åsikt att begreppet även måste vara meningsfullt för den eller de som begreppet avser. På engelska använder man termerna *female genital mutilation* (Andersson 2001:2470) eller *female genital cutting* (Almroth m.fl. 2001:5355). Dessa begrepp har kanske inte riktigt samma värdeladdning som kvinnlig könsstympning, men det är en givetvis en tolkningsfråga. Man måste även beakta att det inte är *kvinnor* som könsstympas utan *barn eller flickor*. Att kalla fenomenet för *kvinnlig könsstympning* är därför missvisande. För att kunna förhålla mig till den litteratur och de källor jag utgår från, kommer jag dock i denna uppsats att använda mig av den svenska termen *kvinnlig könsstympning*.

## Disposition

Uppsatsens *centrala begrepp och teoretiska utgångspunkter* är indelad i två huvudsakliga delar. Den första delen behandlar fakta kring könsstymplingens natur och kultur, den andra handlar om teoretiska perspektiv. De teoretiska perspektiven är indelade i fyra delar. Första delen tar upp *socialpsykologiska begrepp och teorier*, den andra handlar om *religionens praktiska dimension*, den tredje tar upp *ett intersektionellt perspektiv med fokus på genus och etnicitet* och slutligen behandlas *interkulturella begrepp och teorier*.

Uppsatsen inleds med en faktabaserad introduktion och presentation av fenomenet könsstympling. Detta för att ge en övergripande bild av fenomenets natur och kontext. Det som behandlas är de olika typerna av könsstympling, dess omfattning, lagstiftning, vart, när och varför sedvänjan uppstått, utförande, konsekvenser och varför könsstympling praktiseras än idag. Denna information är viktig att ta del av för att kunna förstå den efterföljande sociologiska analysen.

I metodavsnittet presenteras samhällsvetenskaplig metod generellt, metodvalet, urval och avgränsningar, tillvägagångssätt, samt källkritik. Källkritiken innehåller en beskrivning av förförståelse och eftersträvad objektivitet, samt en värdering av uppsatsens reliabilitet och validitet.

Följande kapitel innehåller analys av undersökningen. Här kopplas de olika teoretiska begreppen och teorierna samman med fenomenet könsstympling. Syftet är här att visa på teoriernas relevans och betydelse för könsstympling som socialt fenomen.

Uppsatsens sista del innehåller en avslutande diskussion. Här får den eftersträvide objektiviteten ge vika åt personliga reflektioner, tankar och teorier kring fenomenet könsstympling.

## Centrala begrepp och teoretiska utgångspunkter

### Könsstympning

Nedan följer en beskrivning av könsstympningens kontext, kultur och tradition för att ge en övergripande förståelse för fenomenets natur. Avsikten är att underlätta vidare läsning av analys och diskussion. Större delen av fakta som presenteras här har hämtats från olika vetenskapliga, medicinska och politiska tidsskrifter samt från humanitära hjälporganisationer.

### Vad betyder könsstympning?

På engelska använder man någon av följande termer: *female genital mutilation (FGM)* (Andersson 2001:2470) eller *female genital cutting* (Almroth m.fl. 2001:5355). På svenska brukar man använda termen *kvinnlig könsstympning*. Nedan följer några definitioner av begreppet:

”/m/ed begreppet kvinnlig könsstympning menas alla ingrepp där större eller mindre delar av det kvinnliga könsorganet avlägsnas eller på andra sätt tillfogas skada av kulturella eller traditionsbetingade orsaker” ([Socialstyrelsen 2006](#)).

”/.../stympande ingrepp som av sedvänja utförs i vissa kulturer på unga kvinnor. Ingreppen har tidigare kallats kvinnlig omskärelse, en benämning som ger ett missvisande intryck att ingreppen kan liknas vid manlig omskärelse och därmed är tämligen problemfria” (Nationalencyklopedin 2006).

”/k/vinnlig ”omskärelse” (circumcision) är en eufemism för genital mutilation eller könsstympning, som internationellt rönt ett tilltagande intresse såsom exempel på ”harmful surgical practices” (Bergström 1992:2869).

Olika typer av könsstympning praktiseras bland olika folkgrupper och i olika länder och de följande tre typerna är de som vanligtvis omnämns i olika medicinska tidsskrifter och artiklar:

### 1. Excision av klitoris förhud / Sunna

Detta är det ”minst stympande” ingreppet, det som mest liknar den manliga omskärelsen, och det innebär att en del av vävnaden runt klitoris avlägsnas. Inom islam kallas detta ingrepp för *sunna* som betyder *tradition* (Bergström 1992). Det är Muhammeds tradition man talar om eftersom historien förtäljer att Muhammed gick förbi en kvinna en dag som skulle omskära sin dotter, och Muhammed sa att hon inte skulle skära bort så mycket eftersom det vore bättre både för flickan och hennes man (Damm 1997).

### 2. Klitoridektomi

Detta ingrepp kan variera i omfattning men innebär ofta att klitoris eller klitoris *och* de inre blygdläpparna skärs bort. Enligt WHO är cirka 80 procent av könsstymplingarna av denna karaktär (Eliasson 2003).

### 3. Infibulation / faraonisk omskärelse

Detta är det grävsta ingreppet och innebär att klitoris och de inre och yttre blygdläpparna skärs bort. Vaginalöppningen sys ihop för att växa samman, i vissa fall sker detta med tårnar som binds i hop, med undantag för ett litet hål inte större än en centimeter för mens och urin (Bergström 1992). Enligt WHO är cirka 15 procent av könsstymplingarna av denna karaktären ([WHO 2006](#)).

Det finns dock enligt några källor en fjärde typ som även den bör räknas som könsstympling:

### 4. Oklassificerade former

Till denna kategori räknas alla andra former av ingrepp som exempelvis kan innebära att man prickar, skär, rispar, fräter eller bränner i klitoris eller blygdläpparna för att rituellt framkalla blödning utan att avlägsna några delar av könsorganet (Eliasson 2003, [WHO 2006](#), [Socialstyrelsen 2006](#)).

## Könsstymplingens omfattning

### I Sverige

Det är oklart i vilken omfattning flickor könsstympas i Sverige eller hur många som tas till sina hemländer för att könsstympas. Enligt socialstyrelsen finns det cirka 28 000 kvinnor i Sverige som kommer från ”riskländerna” Egypten, Eritrea, Etiopien, Gambia och Somalia. Utav dessa var cirka 17 000 under 18 år 2004 ([Socialstyrelsen 2006](#)). UNICEF uppger att det i Sverige lever cirka 40 000 kvinnor från 33 länder där könsstympling praktiseras, där de främsta ”riskländerna” är Somalia och Egypten ([UNICEF 2006](#)).

### I världen

Enligt Socialstyrelsen är det omöjligt att säga exakt var könsstympling förekommer eftersom det varierar mellan olika områden inom ett land och mellan olika folkgrupper ([Socialstyrelsen 2006](#)). Enligt uppgifter från UNICEF förekommer könsstympling i cirka 40 länder och är vanligast förekommande i Afrika ([UNICEF 2006](#)). Nedan visas en karta över de 28 länder i Afrika där sedvänjan praktiseras:



(<http://Socialstyrelsen 2006/konsstympling/specnavigation/internationellt/karta.htm>)

Vilka länder där könsstympning förekommer varierar något enligt olika källor, nedan följer en lista på de länder som några källor har uppgivit:

*Socialstyrelsen:* Afrika, Yemen, Oman, Förenade Arabemiraten, Bahrain, Indonesien, Malaysia, Pakistan, Indien och Filippinerna ([Socialstyrelsen 2006](#)).

*Amnesty:* Afrika, Mellanöstern, Indonesien, Indien, Sri Lanka, Malaysia, Egypten, Oman, Yemen och Förenade Arabemiraten ([Amnesty 2006](#)).

*Läkartidningen:* Afrika, Peru, Ecuador, Brasilien, Mexico, Malaysia, Kamchatka, arabiska halvön och Mellersta Östern (med undantaget Israel) samt bland urinvånarna i Australien (Bergström 1992).

Även uppgifter om hur många kvinnor i världen som könsstympats varierar något men siffrorna ligger någonstans mellan 100-150 miljoner. Antalet flickor som varje år riskerar att bli könsstympade är mellan två och tre miljoner ([UNICEF 2006](#), Eliasson 2003, Espelund, 2000). I Amnesty Press står att läsa att 98 procent av kvinnorna i Somalia har könsstympats. Espelund skriver att i Somalia, Djibouti, Egypten, Mali, Eritrea och Sierra Leone beräknas över 90 procent av kvinnorna vara omskurna (Espelund 2000). Enligt illustrerad Vetenskap har 100 procent av kvinnorna i Somalia omskurits, 90 procent i Etiopien, Mali och Sierra Leone, 80 procent i Sudan 60 procent i Kenya. Utanför Afrika är sunnaomskärelsen den vanligaste formen (Damm 1997).

Genom ökade flyktingströmmar har könsstympningen blivit vanligt förekommande även i västvärlden bland invandrare från länder där sedvänjan praktiseras. Enligt Amnesty gäller det bland annat Australien, Kanada, Danmark, Frankrike, Italien, Nederländerna, Sverige, Storbritannien och USA. Någon statistik finns dock inte. Ingreppen utförs illegalt av läkare från länder där könsstympning praktiseras, av traditionella omskärare som besöker familjerna eller så sänds flickorna till sina hemländer för att könsstympas ([Amnesty 2006](#)). Enligt Dirie finns det 500 000 kvinnor i Europa som blivit könsstympade och varje dag drabbas cirka 6000 kvinnor utav vilka cirka en tredjedel dör på grund av komplikationer under och efter ingreppet (Dirie 2005).

## Vad säger lagstiftningen?

### I Sverige

Könsstympning av kvinnor är förbjuden enligt svensk lag (1982:316) sedan 1982. 1998 ändrades benämningen i lagen från *omskärelse* till *könsstympning* och lagen kom att gälla även om samtycke lämnats. Könsstympning betraktas som grov misshandel och kan ge upp till tio års fängelse. Det råder enligt socialtjänstlagen anmälningsskyldighet hos all hälso- och sjukvårdspersonal som misstänker könsstympning (Eliasson 2003 & Andersson 2001). Enligt UNICEF är straffet för könsstympning i Sverige mellan två till fyra års fängelse och även förberedelser för könsstympning eller underlåtenhet att avslöja könsstympning är straffbart ([UNICEF 2006](#)). Sedan 1999 är det även förbjudet att utföra eller medverka till ingreppet utomlands även om det är tillåtet i respektive land och ansvariga kan åtalas i Sverige även om brottet skett utomlands. Det är inte heller lagligt att reinfibulera (att sy ihop vaginan efter förlossning) utan kvinnans kön måste återställas till att bli så normalt som möjligt (Andersson 2001).

### Internationellt

I FN:s barnkonvention (artikel 24, punkt 3) slås fast att konventionsstaterna åläggs att "vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder för att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa" ([Socialstyrelsen 2006](#)). FN fördömer alltså ingreppet och ser det som ett brott mot de mänskliga rättigheterna (Eliasson 2003). Ett exempel på där lagstiftning inte fungerade eftersom den genomfördes på ett felaktigt sätt är i Sudan (Dellenborg 1994). 1946 lagstiftade den brittiska kolonialmakten mot könsstympning vilket gjorde att många skyndade sig att könsstympa sina döttrar och om det uppstod komplikationer vågade de inte uppsöka sjukhus på grund av anmälningsskyldigheten. Det hela ledde till att situationen blev värre än den var innan (Ibid) vilket visar på hur viktigt det är med en lokal opinion mot könsstympning för att lagstiftningen ska verka. I Egypten förbjöds könsstympning i slutet av 1997 ([Nationalencyklopedin 2006](#)) och även Sudan och Ghana har lagstiftat mot könsstympning (Halldén 1979).

## Vart, när och varför uppstod könsstympling?

Hur och var könsstympling uppstod vet man inte säkert, men man vet att sedvänjan är flera tusen år gammal. Enligt Rädda Barnen har man funnit omskurna kvinnliga mumier i egyptiska gravar som är två till tre tusen år gamla ([Rädda Barnen 2006](#)). Man har även funnit väggmålningar i Egypten från 1500-talet före Kristus som skildrar könsstympling (Dellenborg 1994). Väggmålningarna beskriver i detalj hur könsstymplingen går till och att dessa flickor omskars för att de skulle vara säkra på att de var oskulder då de skulle offras till gudarna. På Arabiska halvön vid Rödahavskusten könsstympades även slav- och nomadflickor för att de inte skulle bli sexuellt övergripna. Deras oskuld skulle bevaras tills dess de skulle lämnas över till ”rättmätig ägare”. Även romarna bevarade kvinnornas kyskhet genom att fästa ett lås i form av ett spänne i de yttre blygdläpparna (spänne = fibula, därav inbibulation). Detta kyskhetsbälte användes senare av medeltida romare (Halldén 1979). Genom folkvandringar, handelsutbyten och slavhandel tror man att sedvänjan har spridit sig ([Rädda Barnen 2006](#)). Manlig omskärelse omnämns i Gamla Testamentet (Mos 17:9-14) men inte kvinnlig (Dellenborg 2004). Könsstympling har praktiserats före både kristendom och islam och anledningarna till att sedvänjan praktiseras än idag varierar från vilket land och vilken kultur man kommer ifrån ([Socialstyrelsen 2006](#)).

## Könsstymplingens utförande

Hur könsstymplingen går till och i vilken ålder den utförs varierar mellan olika folkgrupper. Det kan förekomma från det att flickan är ett par veckor gammal tills dess att hon är 14 år (Cederlund 1995). Vanligast är att flickor bli omskurna i åldern fyra till åtta år men enligt WHO minskar genomsnittsåldern ([Amnesty 2006](#)). Följande är exempel på när omskärelsen brukar ske på olika platser i Afrika, källan är från 1979 så läget kan dock ha förändrats något sedan dess men kan ändå ge en fingervisning:

”8e dagen efter födseln	Etiopien, Nigeria
3-8 år	Egypten
5-8 år	Sudan
4-10 år	Somalia
13-15 år, d v s i samband med puberteten	T ex Kenya, Tanzania och de flesta länder i Västafrika, d v s de folk som utför operationen som en del av initieringsriten” (Halldén 1979:21)



Ofta genomför man kollektiva könsstymplingar där flera flickor, exempelvis systrar eller andra släktingar, könsstympas samtidigt. Hur mycket flickorna vet om ingreppet varierar, en del vet nästintill ingenting om vad som väntar dem, andra har sett syskon eller andra släktingar bli könsstympade.

Platsen för utförandet varierar, ibland sker det i det egna hemmet, hos en släkting eller på en ceremoniell plats. I ”bästa fall”, om familjen är förmögen, utförs könsstymplingen av en kvinnlig läkare på ett sjukhus med bedövning. Den som utför könsstymplingen kan vara flickans egen mor, en äldre kvinna, en barnmorska, en barberare eller en "healer" ([Amnesty 2006](#)) och oftast sker ingreppet utan någon som helst bedövning. En del flickor får sitta i kallt vatten innan ingreppet för att uppnå viss bedövning och för att minska blödningarna. Detta hjälper dock föga.

Ofta är flera kvinnor delaktiga vid ingreppet, en som skär och två eller tre som håller fast flickan som ofta kämpar emot och försöker slita sig loss. Ibland binder man upp benen för att flickan inte ska kunna sparka sig loss eller springa iväg och en trasa stoppas i munnen för att kväva skriken. Ofta används helt osteriliserade tillhyggen som knivar, rakblad, glasbitar, burklock, saxar eller till och med stenar. Om flickan har infibulerats fäster man ihop det som återstår av blygdläpparna med taggar, cigarettpapper eller ägg och benen binds sedan ihop och flickan får vara sängliggande i 15–40 dagar. Ibland täcker man såret med olika ”salvor” som man tror har läkande effekter, det kan till exempel vara kryddor, ägg, mjölk, gödsel och aska ([Amnesty 2006](#), Garthon 1988). Hos masaierna tappar man en oxe på blod som den omskurna flickan får dricka för att kompensera för det blod som förlorats under operationen (Halldén 1979). Samburufolket i norra Kenya könsstympar kvinnor för att de ska bli fullvärdiga medlemmar av samhället. Inför ingreppet rakas flickans hår för att markera att hon går in i en ny period i livet och hon målas med röd ockra över hela kroppen. Ceremonin firas tillsammans med grannflickorna, man festar, sjunger och dansar. De avskurna könsdelarna grävs ned under hyddan, eftersom man har ett rituellt förhållande till dem och såret gnids in med getfett eftersom de tror att det har en koagulerande effekt (Damm 1997).

Om ingreppet firas eller inte beror på vilken kultur det handlar om. I vissa kulturer är det en rituell ceremoni som firas, i andra kulturer uppmärksammas det knappt. I de samhällen där könsstymplingen är en del av en invigningsceremoni, är det en stor händelse, men vanligtvis är det endast kvinnor som får delta i själva ceremonin.

I vissa fall är proceduren sammankopplad med festligheter eller presenter och flickorna uppmuntras då att vara modiga. Festligheter, presenter och speciell uppmärksamhet i samband med könsstympningen kan ibland lindra själva skräckupplevelsen ([Amnesty 2006](#)). En flicka i Sudan berättar att hon var glad att hon skulle omskäras eftersom hennes familj och släkt hade förberett så mycket för henne: ”/j/ag skulle få en ny klänning, nya skor, ett nytt tygskynke att vira omkring mig och ett alldeles särskilt rött smycke” (Kempe 1991:22). I Sudan är omskärelsen en högtidsstund jämförbar med svensk konfirmation, man festar och ger presenter (Garthon 1988). Även för masaierna är omskärelsen en stor ceremoni som firas tillsammans med släkt och vänner, man sjunger, dansar, äter och dricker. Om flickan skriker och protesterar under ingreppet skämmer hon ut sin familj och får inte vara med och festa men om hon ”sköter” sig blir hon hyllad och får boskap av sina släktingar (Halldén 1979).

### **Könsstympningens konsekvenser/komplikationer**

#### Fysiska konsekvenser

Könsstympning innebär en stor risk för infektioner och sexuellt överförbara sjukdomar. Eftersom blödningarna brukar vara kraftiga och osteriliserade tillhyggen används ökar risken för HIV-smitta. De akuta problemen uppstår vid själva ingreppet, vid samlag och förlossning. Det kan vara feber, inflammationer, blodförgiftning, blodstockning, urinproblem, blodförlust, stelkramp, nervskador, bölder, tumörer, kroniska infektioner, blödningar, underlivs- och urinvägsinfektioner, chock och i värsta fall död ([www.socialstyrelse.se](http://www.socialstyrelse.se), [Amnesty 2006](#)). De mer långsiktiga konsekvenserna är värk, klåda, ärr, cystor, infektioner, smärtsamma menstruationer, problem att kissa, inkontinensbesvär samt samlags- och förlossningsbesvär (Kempe 1991, Eliasson 2003).

Det kan vara svårt för könsstympade kvinnor att bli gravida och ibland leder ingreppet till infertilitet. Graviditetsproblem är också vanliga. Det är svårt att genomföra undersökningar under graviditeten och förlossningsproblem förekommer. Infibulerade kvinnor har ofta en traumatisk upplevelse vid sitt första samlag då hon ibland får skäras upp av sin make vilket givetvis är mycket smärtsamt och allvarliga skador kan uppstå ([Amnesty 2006](#)).

Ibland sliter mannen till och med upp kvinnan med fingrarna. I vissa länder tar man ett avtryck av mannens penis som sedan lämnas till omskärerskan som då skär upp hålet så att det passar brudgummen (Damm 1997). Ofta måste kvinnan skäras upp för att kunna föda barnet och efter förlossningen sys kvinnan ihop igen. Att skära upp och sy ihop könsorganen leder till svåra ärrbildningar ([Amnesty 2006](#)). Ärrbildningarna kring könsöppningen gör att området förlorar den elasticitet som behövs vid förlossning och skär man inte upp kvinnan tillräckligt kan barnet dö innan födseln (Damm 1997).

### Sociala och psykiska konsekvenser

De sociala och psykiska konsekvenserna av könsstympning är mycket varierade och självklart svårare att dokumentera än de fysiska konsekvenserna. Man kan dock räkna ut att de svåra fysiska smärtorna och komplikationerna kan leda till psykiska besvär. Detta kan i sin tur få sociala konsekvenser. Å ena sidan kan ingreppet leda till psykiska besvär till följd av exempelvis trauma. Å andra sidan kan det också vara psykiskt och socialt svårt att leva som ostympad kvinna i ett samhälle där könsstympning är en norm.

”Den viktigaste psykologiska effekten hos en kvinna som har överlevt detta trauma, tycks vara att hon känner sig accepterad av samhället. Hon har hållit fast vid sina kulturella traditioner, och är kvalificerad för äktenskapet vilket oftast är hennes enda möjlighet till ett värdigt liv. Det är möjligt att en kvinna som inte utsatts för könsstympning, riskerar att få psykologiska problem eftersom hon då kan bli utfryst där hon bor. I de samhällen där könsstympning förekommer men de omskurna är i minoritet, anses kvinnorna särskilt sårbara då de är kluvna mellan sin hembygds normer och de normer som är viktigast i det samhälle de bor i /.../ Vissa experter anser att chocken och traumat vid ingreppet bidrar till att kvinnorna blir "lugnare" och "fogligare", vilket också anses som positivt i de samhällen där omskärelse praktiseras” (Amnesty 2006).

Personliga berättelser av könsstympade kvinnor avslöjar känslor av oro, förnedring, svek och skräck ([Amnesty 2006](#)). Det finns även tecken på att könsstympade flickor får trauman, depressioner och neuroser till följd av ingreppet och att de drar sig tillbaka och blir passiva ([Rädda Barnen 2006](#)). Även Socialstyrelsen uppger att könsstympade flickor kan upplevas som förändrade och att de kan vara nedstämda och inåtvända ([Socialstyrelsen 2006](#)). Då könsstympade flickor eller kvinnor kommer till exempelvis Sverige, kan de uppleva en identitetskris då de inte längre tillhör de ”normala kvinnorna”. De möts ofta av ett stigmatiserande eller fördömande beteende (Andersson 2001).

## Varför praktiseras könsstympning än idag?

Eftersom könsstympning existerar på så många olika platser i världen finns det även många olika förklaringar till varför könsstympning uppstod och varför sedvänjan praktiseras än idag. Enligt Amnesty är tradition och sedvänja de vanligast förekommande förklaringarna till kvinnlig könsstympning ([Amnesty 2006](#)). ”Det är som en kedja, som sträcker sig långt, långt tillbaka. Vi kan inte bryta den nu. Alla förväntar sig att omskärelsen skall ske, så vi måste fortsätta” säger en massaikvinna (Damm1997). I sitt kulturella sammanhang upplevs stympningen ofta som någonting mycket meningsfullt för flickan. Någonting hon vill gå igenom fast hon är rädd för det (Dellenborg 1994). En 11-årig flicka i Sudan berättar följande om sin egen omskärelse: ”jag var jätteglad att jag skulle omskäras /.../ jag visste inte vad kvinnlig omskärelse var för något /.../ jag trodde inte att omskärelse skulle göra ett dugg ont” (Kempe 1991:22). Det ligger i många omskärerskors eller barnmorskors intresse att vidmakthålla sedvänjan eftersom det är en viktig inkomstkälla för dem (Garthon 1988).

Viktigt att observera är att det sällan endast existerar en enda förklaring till varför könsstympning praktiseras. Det är ett komplext och kontextuellt fenomen. Här kommer några av de skäl eller förklaringar till könsstympning som angivits i det material som studerats att presenteras. Detta kommer sedan analyseras och diskuteras vidare i analysen. Inledningsvis följer WHO's lista över skäl till att kvinnlig könsstympning praktiseras:

- “/p/sychosexual reasons: reduction or elimination of the sensitive tissue of the outer genitalia, particularly the clitoris, in order to attenuate sexual desire in the female, maintain chastity and virginity before marriage and fidelity during marriage, and increase male sexual pleasure;
- sociological reasons: identification with the cultural heritage, initiation of girls into womanhood, social integration and the maintenance of social cohesion;
- hygiene and aesthetic reasons: the external female genitalia are considered dirty and unsightly and are to be removed to promote hygiene and provide aesthetic appeal;
- myths: enhancement of fertility and promotion of child survival;
- religious reasons: Some Muslim communities, however, practise FGM in the belief that it is demanded by the Islamic faith. The practice, however, predates Islam.” (WHO 2006)

Följande lista är resultat från undersökningsrapporter i afrikanska länder rörande omskärelsens existens:

- ”/d/et är vackrare, när det är slätt och ingenting står ut
- Det är lättare att hålla rent
- Mannen förlorar sin potens om han är tillsammans med en oomskuren.
- Kvinnor, som inte fått klitoris borttagen, kan drabbas av vansinne.
- Flickor lär sig utstå smärta och bli modiga.
- Det underlättar förlossningen, eftersom klitoris kan täppa till vagina och tvinga ut fostret genom anus
- En trång öppning förstärker mannens lustkänslor
- Det pojkar får utstå, måste även flickor genomgå
- Kvinnans sexuella känslor koncentreras till vagina och på så sätt befrämjar omskärelsen ett lyckligt samliv mellan man och kvinna
- Klitoris är farlig. Den står ut och kan punktera mannen vid samlaget” (Halldém 1979).

## Sociala skäl

Eftersom könsstympning undersöks som ett socialt fenomen är det de sociala skälen till att sedvänjan praktiseras som är utgångspunkten. Tesen är att det alltid finns bakomliggande sociala faktorer då man studerar sedvänjor. För att på ett överskådligt sätt kunna presentera den sociala betydelsen har de sociala skälen delats in i ett antal underrubriker. Man måste dock observera att dessa inte är tydliga och statiska gränsdragningar utan endast en metod för att strukturera och tydliggöra materialet.

## *Gemenskap och grupp*

I många samhällen definierar könsstympningen gruppsamhörigheten och utan den skulle både människorna och gruppen förlora sin identitet:

”Jomo Kenyatta, tidigare president i Kenya, hävdade att könsstympning är en nödvändighet för att bli en del av samhället och så viktig för identiteten exempelvis för människor som tillhör Kikuyu-stammen att dess avskaffande skulle förstöra gruppens identitet. En studie av könsstympning i Sierra Leone visar på samma inställning när det gäller den sociala och politiska samstämmigheten” ([Amnesty 2006](#)).

Genom stympningen accepteras och erkänns flickor som fullvärdiga kvinnor och kan därmed upptas i de äldres gemenskap med likvärdiga rättigheter ([Rädda Barnen 2006](#)). Även Hedin skriver att syftet med kvinnlig omskärelse är flickan ska bli del av stammens gemenskap och eftersom denna gemenskap är det enda nätverk som finns blir detta en naturligt viktig del för mödrarna (Hedin 2002).

Eftersom människan i första hand är en social varelse skulle isoleringen upplevas som någonting värre än själva smärtan och lidandet: ”konsekvenserna av att inte omskåras är värre än konsekvenserna av att omskåras” (Dellenborg 1994). Herlitz skriver att en av de viktiga anledningarna till könsstympling är länken med det förgångna (Herlitz 2001) och Rädda Barnen menar att: ”ingreppet är en del av en stark tradition i samhällen där traditionen är grundpelaren för den sociala gemenskapen och samhörigheten” (Rädda Barnen).

### *”Rite de passage” – initieringsrit*

I vissa fall handlar stymplingen om en ”rite de passage” – eller initieringsrit - en ceremoniell handling som markerar en personlig statusförändring i samhället” ([Rädda Barnen 2006](#)). Könsstympling är i många samhällen en del av invigningen till vuxenlivet och den åtföljs av undervisning om kvinnans roll i samhället. Den är nödvändig för att flickorna ska bli en del av samhället och de anses inte vara vare sig vuxna eller kvinnor förrän de har blivit omskårna ([Amnesty 2006](#)). Herlitz skriver att könsstympling i många samhällen innebär förändrad status för flickorna som när hon blivit omskåren betraktas som vuxen och därmed får ta del av de vuxnas ”hemligheter” (Herlitz 2001). Hos samburufolket i Kenya innebär könsstymplingen att familjen får en giftasvuxen kvinna som kan ge dem en god hemgift och föda barn till samhället (Damm1997).

### *Könsidentitet – kvinnans funktion*

Att bli kallad ”son till en oomskåren” är lika mycket skällsord som ”son till en hora” (Damm 1997). En oomskåren kvinna räknas inte som en ”riktig kvinna”. Hon är oanständig och har därför svårt att bli respekterad och delaktig i gemenskapen (Dellenborg 1994). I många praktiserande länder kan det vara mycket svårt, om inte omöjligt, för en kvinna som inte är könsstymplad att bli gift. Könsstympling avfärdas av männen som ”ett kvinnoproblem” och kvinnorna som är för könsstympling menar att en icke-omskåren kvinna inte är en riktig kvinna och därmed riskerar hon att inte bli gift. Mödrarna ser stymplingen som ett sätt att kontrollera sina döttrar som annars kan bli ”svårkontrollerade” eller gravida (Espelund 2000). I exempelvis Somalia räknas inte flickor som kompletta kvinnor förrän klitoris har skurits bort, sytts ihop och hon har ”öppnats” av maken. En somalisk kvinna berättar att: ”när jag bodde i Somalia upplyste vi flickor om att kvinnlig omskårelse är något som ingår i det kvinnliga könet” (Andersson 2001:2472).

Det finns föreställningar om att klitoris måste tas bort för att det är en manlig rest. Flickan kan inte bli kvinna utan att denna avlägsnas. Kvinnor som inte blivit omskurna ses som orena, likvärdiga prostituerade, och kan inte giftas bort (Eliasson 2003). Borttagandet av det som många anser vara "de manliga delarna", nämligen klitoris och blygdläpparna, ska förhöja flickornas kvinnlighet vilket ofta är liktydigt med foglighet och lydnad ([Amnesty 2006](#)). I en del kulturer ses klitoris som ett sexuellt aggressivt och manligt organ eller som någonting barnsligt (Dellenborg 1994). Den manliga förhuden anses vara ett kvinnligt organ och kvinnans klitoris ett manligt organ. Genom att avlägsna dessa undviker man att bli "tvåkönad". Detta resonemang kan till viss del försvaras då det gäller klitoridekotomi, men att förklara infibulation som en initieringsrit är svårare.

I *Afrikabulletinen* kan man läsa intervjuer med en könsstympad flicka och hennes mamma och flickan säger att hon ville omskäras: "så att jag inte ska bli dum". Mamman säger att hon tycker att omskärelse ska finnas därför att: "flickan blir sjuk annars. Hon kommer att känna sig äcklig och oönskad, ungefär som flugor på mat" (Kempe 1991). En icke-stympad kvinna representerar negativa värden som omoralisk, smutsig, ful och promiskuös (Andersson 2001). Halldén refererar till ett avsnitt ur boken *Barheheidas två hustrur* (Holmqvist/Talle) som handlar om ett nomadfolk i norra Tanzania. Kvinnan som blir omfrågad om varför könsstympning är nödvändigt svarar att: "s/å har det alltid varit hos oss. Alla flickor måste omskäras. Annars kan dom inte gifta sig" (Halldén 1979:39). Vidare skriver författarna att den vanligaste förklaringen till omskärelse i Afrika är: "s/å har det alltid varit och så måste det därför förbli" (Ibid:39).

### Hygien, estetik och hälsa

I västvärlden utövades klitoridekotomi under 1800-talet i "medicinska syften". I USA fortsatte det ända in på 1900-talet och i Sverige så sent som på 1930-talet. I England ansåg man att borttagandet av klitoris kunde bota kvinnosjukdomarna hysteri och överdriven onani ([Amnesty 2006](#)). Eftersom klitoris ansågs vara sätet för "orgasmens perversionser" skulle kvinnan befrias från sin sexuella självupptagenhet (Bergström 1992). I Sverige utfördes könsstympning av läkare som på detta sätt ansåg sig kunna hjälpa kvinnor att dämpa hysteri, sinnessjukdom och översexualitet ([Rädda Barnen 2006](#)).

I tidsskriften *Fjärde Världen* skriver författaren att ”inte heller vi lever i den bästa av världar” eftersom klitoridektomi praktiserades av amerikanska och europeiska läkare på 1930-talet för att bota ”bland annat hysteri, sinnessjukdom, masturbation, nymfomani, epilepsi och så vidare” (Dellenborg 1994).

I vissa samhällen ses könsstympning som ett sätt att göra könsorganen ”rena och vackra” och att omvandla flickan till ’en riktig kvinna” ([UNICEF 2006](#)). Ett synonym till könsstympning är reningsceremoni, och renlighet och hygien nämns ofta som försvar för kvinnlig könsstympning. Kvinnor som inte könsstympats anses vara orena och får exempelvis in röra vid mat och vatten. Man anser att kvinnans könsorgan är klumpiga och fula och att de skulle fortsätta att växa om de inte skärs bort tills de till slut hänger ner mellan kvinnornas ben ([Amnesty 2006](#)).

En psykologisk hälsoaspekt av könsstympningen är enligt Halldén att kvinnor bevarar traditionen för att: ”det som jag har fått gå igenom ska ingen annan slippa undan” (Halldén 1979:34). Det handlar inte om illvilja utan om att man vill försäkra sig om att ens egen tillvaro inte varit felaktig.

### Sexualitet, fertilitet och reproduktion

I [Nationalencyklopedin 2006](#) står det att könsstympningen: ”har sin grund bl.a. i föreställningar om att det är rätt att begränsa kvinnans möjligheter till sexuell njutning och att bevara hennes oskuld fram till äktenskapet”. Det finns uppteckningar som visar att man trodde att kvinnor som inte utsattes för klitoridektomi skulle bli nymfomaner, homosexuella eller sexuellt överaktiva med ”skadlig” masturbation (Bergström 1992). Genom att könsstympta kvinnor minskar man deras sexuella njutning. Därmed blir det lättare att kontrollera deras sexualitet i syfte att se till att de är oskulder då de gifter sig samt att de är trogna sina män ([UNICEF 2006](#)). Att kvinnor som inte blivit könsstympade av egen fri vilja skulle vara trogna sina män tror man inte på. Att hindra kvinnor från att ha oönskade sexuella förbindelser är oerhört viktigt eftersom familjens anseende och heder är beroende av det ([Amnesty 2006](#), [Rädda Barnen 2006](#)).



En del afrikaner hävdar att könsstympling gör det svårare för kvinnan att bli våldtagen (Damm 1997). Detta hävdar även Halldén som skriver att infibulation alltid handlar om att skydda kvinnan mot övergrepp och mot sina egna sexuella drifter. Reproduktion och ”blandning av släktens blod” sker endast under mycket kontrollerade former eftersom jorden och boskapen går i arv till den äldste sonen. Vid äktenskapet köper mannen kvinnans drifter som inkluderar hennes reproduktiva förmåga. ”Familjen är mannens arbetskraft” (Halldén 1979). Fäder som ogillar könsstympling låter ändå sina döttrar omskäras för att tygla deras sexuella drift. Man anser att oomskurna kvinnor har för ”stora sexuella krav” (Garthon 1988).

I en del samhällen tror man att kvinnans fertilitet ökar i samband med könsstympling, vilket bygger på en föreställning om att kvinnans orgasm dödar spermier (Bergström 1992). Herlitz återger vad några kenyanska socialantropologer haft att säga om varför de tror att kvinnlig omskärelse förekommer. De talar om spädbarnsdödlighet som en möjlig förklaring. Det står att läsa att i vissa områden i Afrika dör vartannat barn inom det första året. Därför är det viktigt att kvinnorna ammar barnen så länge som möjligt. Samhällets intresse ligger därför i att inte äventyra kvinnors produktion av modersmjölk och konsekvensen av detta är att kvinnan inte får ha samlag tills dess att barnet är ungefär två år gammalt. Genom omskärelse kan samhället försäkra sig om att kvinnorna avstår från samlag och genom att skära bort klitoris, som är centret för sexuell njutning, är det lättare för kvinnan att avstå från samlag (Herlitz 2001).

Det finns många föreställningar kring könsstympling och kvinnors möjlighet att bli gravida eller föda barn. Några av dessa föreställningar grundar sig i tron på att kvinnans klitoris skulle vara någonting ont. I vissa samhällen tror man att kvinnor som inte blivit könsstympade inte kan bli gravida, eftersom mannens penis kan dö om den nuddar vid kvinnans klitoris. Vissa tror att barnet dör vid förlossningen om huvudet nuddar vid klitoris ([Amnesty 2006](#)). Andra tror att klitoris kan spärra vägen för fostret så att det istället tvingas ut genom ändtarmen (Damm 1997). Enligt Halldén svarar de flesta kvinnor att könsstympling är nödvändig för att: ”det befrämjar fruktsamheten”. Utan barn lever kvinnorna i ångest och mannen kan förskjuta henne. Paradoxalt nog blir dock cirka 25 procent av afrikanska kvinnor sterila som följd av könsstympling (Halldén 1979).

När det gäller infibulation, som praktiseras i starkt patriarkaliska samhällen, påstår en del att det förhöjer mannens sexuella njutning ([Amnesty 2006](#)). Stympning av kvinnans kön är symbolisk och det handlar om: ”klitoris farlighet, renhets- och skönhetsprinciper samt manlig sexuell njutning. En jungfrulig flicka är en ren flicka, ett stympat kön blir renheten symboliserad.” ([Rädda Barnen 2006](#)). En del menar att män mister potensen om kvinnan inte är omskuren och om kvinnan har en trång könsöppning förstärks lustkänslan (Damm 1997).

Johansson skriver om hur kunskap, makt och disciplin kombinerat har lagt grunden till undersökningar om könsförtryck. Foucault diskuterar i *Sexualitetens historia* fyra mönster för makt och kön som utkristalliseras på 1700-talet:

”/för det första handlar det om hysterisering av kvinnokroppen. En process genom vilken kvinnokroppen blir bestulen sin sexualitet och inordnad i ett patriarkalt system av könsförtryck. För det andra pedagogiseras barnets kön och barnet definieras som en försexuell varelse. Denna process leder även till krig mot onanin, som betraktas som ett sjukdomstecken. För det tredje socialiseras avlandet och utsätts för en genomgripande kontrollprocess. Slutligen psykiatriseras alla former av ”perverse njutningar” och det utarbetas sinnrika metoder för att bota de människor som ägnar sig åt förbjudna former av sexuell njutning” (Johansson1999:248).

## Religion

Om religionens roll när det gäller omskärelse står det inte mycket om i det material som studerats. I Nationalencyklopedin står att läsa att: ”/könsstympning är till skillnad från manlig omskärelse inte påbjuden inom någon av världsreligionerna. Sedvänjan är äldre än någon av dessa” ([Nationalencyklopedin 2006](#)). Könsstympning förekommer bland katoliker, protestanter, kopter, falasher, muslimer och animister, men ingen religion stödjer sedvänjan ([UNICEF 2006](#)). Trots detta finns det de som hänvisar till religionen i bevarandet av sedvänjan. Många kvinnor tycks till exempel tro att islam åberopar omskärelse av kvinnor och att det är Allahs vilja att så sker (Halldén 1979). I tidsskriften *HIV-aktuellt* kan man läsa en intervju med en kvinna vid namn Howa som säger att: ”/m/an sade att det var oheligt kött man skar bort och att Koranen föreskrev det. Men Gud har ju skapat hela människan och varför skulle han då skapat något som inte är bra” (Eliasson 2003:6). Där står även att läsa att: ”/m/an trodde att det stod i Koranen men när man nu ser att det inte står något om könsstympning finns det inga argument för att fortsätta att plåga barnen” (Ibid).

Det finns religiösa ledare inom islam som förordar stympning medan andra hävdar att alla former av stympning saknar religiös grund (Cederlund 1995). Hedin menar att lokala traditioner alltid haft ett större inflytande än den islamiska lagstiftningen (Hedin 2002:88).

## Makt och kontroll

Socialstyrelsen skriver om könsstympning att: ”alla olika förklaringar till trots, synes det finnas ett underliggande tema: kontroll över kvinnors kropp och sexualitet” (Socialstyrelsen). Även RFSU menar att könsstympning handlar om kontroll och förtryck av kvinnans sexualitet och därför bör könsstympning ses som grov misshandel (Eliasson 2003). En artikel beskriver könsstympning som: ”en av hörnstenarna i strikt patriarkala samhällen och hjälper till att göra kvinnan just så underordnad, passiv och anspråkslös som hon enligt tradition bör vara” (Kempe 1991). En annan artikel beskriver könsstympning som en mångtusenårig sed med sitt ursprung i patriarkatets syn på kvinnan som underordnad och som ett investeringsobjekt i sin roll som hustru och moder. Mannens maktställning baserades på underkuvandet av hustrurna och hans rätt till hennes kön och avkomma (Bergström 1992). I exempelvis masaisamhället är det männen som har den politiska och ekonomiska makten och som förvaltar familjens egenskap. Döttrarnas viktigaste egenskap är att bli bortgifta och föda barn, innan hon har fött barn är hon inte fullvärdig. Utan barn är man socialt utesluten och därför anser masaikvinnorna att döttrarna måste omskäras. Det är värre att vara oomskuren och utesluten ut gemenskapen. Några starka moraliska eller religiösa anledningar till könsstympning finns inte hos masaierna utan det handlar om: ”att vara barnaföderskor i den patriarkala familjen” (Halldén 1979).

Makt handlar om beroendeförhållanden. Den som kan bestämma över och tillgodose andras behov, både fysiska och känslomässiga, befinner sig därför i någon form av maktposition. De Swaan skriver att: ”många människor är beredda att utstå både det ena och det andra av rädsla för att gå miste om tillgivenhet och respekt från viktiga personer i omgivningen” (De Swaan 2003:44f). Garthon skriver att: ”manssamhället visar sin totala makt över kvinnorna /.../ ändå behöver männen knappt ingripa. Kvinnorna vidmakthåller traditionen” (Garthon 1988:33).

## Brist på kommunikation

Enligt en artikel i *Läkartidningen* är det bland annat brist på kommunikation mellan män och kvinnor som bevarar könsstympning som tradition. Författarna menar att kvinnorna ofta förväntar sig att männen vill att de ska könsstympas för att de ska kunna bli gifta och för att kunna tillfredsställa maken sexuellt. Enligt en studie som gjorts i Sudan, uppgav dock de flesta unga män att de föredrar att gifta sig med en kvinna som inte könsstympats och att de upplever problem med könsstympning:

- ”svårigheter att penetrera;
- sår, blödning och inflammation på penis;
- psykiska besvär;
- partnerobehag/-skada vid samlag;
- minskad sexuell lust och njutning för kvinnan;
- ekonomiska problem (sjukvårdskostnader);
- problem efter reinfibulation” (Almroth m.fl. 2001:5357)

Denna brist på kommunikation mellan män och kvinnor visar sig även i en antropologisk studie som gjorts bland somalier i Malmö. Alla männen i studien var motståndare till infibulation och kunde endast tänka sig klitoridektomi. Detta var motsatsen till vad de somaliska kvinnorna trodde (Almroth m.fl. 2001).

## Socialpsykologiska begrepp och teorier

Detta kapitel avser presentera och beskriva de socialpsykologiska begrepp och teorier som anses vara relevanta för undersökningens syfte. Dessa begrepp och teorier kommer sedan att kopplas till fenomenet könsstympning i uppsatsens analysdel.

Grundläggande begrepp och teorier för människans väsen, begrepp och teorier som är övergripande inom socialpsykologi och symbolisk interaktionism, är socialisationsprocessen och att människan är social till sin natur. Till dessa teorier kan man relatera många, om inte alla, andra begrepp och teorier inom sociologi och därför kommer allt som fortsättningsvis presenteras förhålla sig till dessa processer på ett eller annat sätt.

Eftersom socialisation är en livslång process där människan hela tiden aktivt utvecklar och modifierar sin identitet och lär sig att vara social, kan det ibland vara svårt att skilja begreppen åt. Ett försök har dock gjorts att presentera begreppen och teorierna separat med olika rubriker för att förenkla för läsaren. Läsaren bör dock uppmärksammas på att teorierna och begreppen som behandlas inte är statiska, utan att de handlar om flytande processer som hela tiden förändras och glider in i varandra. Det viktigaste att ta med sig då man läser resten av detta arbete är att det alltid handlar om processer, inom sociologi är människan aldrig något, utan hon gör något. Med detta sagt finns förhoppningen att läsaren lättare kan få grepp om de olika teorierna och begreppen för att sedan förstå hur de hänger samman med kvinnlig könsstympning som ett socialt fenomen.

## **Symbolisk interaktionism**

### Introduktion

Den teoretiska utgångspunkten för detta arbete är symbolisk interaktionism. Symbolisk interaktionism innefattar en mängd olika begrepp och teorier som här kommer att presenteras utifrån socialpsykologiska perspektiv. Symbolisk interaktionism härstammar från Herbert Blumer och handlar om: "ett specifikt sätt att närma sig frågor som har med identitet, förändring och social interaktion att göra" (Johansson 1999:77). Det är ett synsätt eller ett perspektiv som används för att förstå den sociala verkligheten vi lever i. Fokus ligger på socialpsykologiska perspektiv med en relationistisk grundhållning. Det finns två olika inriktningar. Dels kan den ses som ett allmänt teoretiskt perspektiv för att analysera ett samhälle eller en grupp. Dels används den för att teoretisera kring socialisationsprocessen. Det finns enligt Trost och Levin fem grundläggande element för att förstå symbolisk interaktionism:

*”definitionen av situationen, att  
all interaktion är social, att  
vi interagerar med hjälp av symboler, att  
människan är aktiv och att vi handlar, beter oss samt att  
vi befinner oss i nuet” (Trost & Levin 2004:12).*

### *Definition av situationen*

George Herbert Mead menar att vi får objektivitet till den sociala verkligheten genom de symboler vi byggt upp genom interaktion.

”All vår sociala och fysiska verklighet är subjektiv och den upplevs som objektiv genom att vi som sociala varelser har lärt oss gemensamma namn på företeelser och är (förhållandevis) överens om deras vikt och betydelse” (Trost & Levin 2004:15).

### *Social interaktion*

Att interagera innebär att kommunicera, både verbalt och icke-verbalt. Även det vi tänker och känner är former av social interaktion. Morris Rosenberg påpekar att: ”we do not simply ’feel’ an emotion; we also ’think’ an emotion” (Trost & Levin 2004:18). För att kunna tänka och känna krävs någon form av språk. Utan det har vi inga ord eller symboler.

### *Symboler*

Genom hela vår uppväxt lär vi oss språket. Ord är därför de vanligaste symbolerna där ord blir ljud med mening och därigenom symboler. Men för att de ska kunna bli symboler krävs att de måste ha samma mening för dem i vår omgivning och att det finns en definition av situationen (Trost & Levin 2004).

### *Aktivitet*

Människan ses som en aktiv varelse som är delaktig i en process och förutsätter ständigt förändring. Människan *är* inte utan *beter sig* och *gör*. Enligt Mead och Strauss är intelligens till exempel ett verb eller en metod och inte ett substantiv: ”vår aktivitet att nyttja intelligens styrs av känsla” (Trost & Levin 2004:21). Dewey, som anses vara pragmatismens tolkare, menar att vi: ”alltid handlar baserat på våra emotioner, våra värderingar, våra känslor” (Ibid:21) och därför är människan oförutsägbar. Det handlar om beteenden och inte stabila egenskaper.

Mead delade in jaget, "the self" i två olika delar. Den ena delen, "me", består av både det medvetna och det omedvetna, det aktiva och det inaktiva. "Me" är beroende av den kulturella kontexten och där finns vårt minne, internaliserade normer och samvetet. Den andra mer oförutsägbara delen, "I", är den som aktivt handlar och dessa aktiviteter lagras symboliskt i "me" (Trost & Levin 2004:46f).

### *Nuet*

Människan lever, definierar och interagerar med sina symboler i nuet. Nuet är tillfälligt och kan inte återskapas. Detta visar tydligt att vi befinner oss i en process trots att vi kan luras att tro att det råder stabilitet. Även det vi inte kommer ihåg påverkar oss och finns integrerat i våra nya värderingar. Människan är därmed en produkt av hela sin historia, upplevelser och erfarenheter (Trost & Levin 2004).

### Socialisation

Socialisation är en livslång process som startar i fosterstadiet och fortsätter till dess människan dör. Den hör ihop med både definitionen av situationen, gruppmedlemskapet och kulturen. Genom denna process lär sig människan att bli social. Hon lär sig hur hon ska bete sig i olika situationer och vilka sociala koder som finns. Ralph Linton beskriver socialisation som: "en alltfört pågående och aldrig upphörande process; vi får nya och förändrade positioner, nya och förändrade roller genom hela livet" (Trost & Levin 2004:56f).

Giddens definierar socialisation som en process där nya medlemmar av samhället lär sig den livsstil som tillhör samhället, en kanal för överföring av kulturen mellan generationer. Detta är en livslång process där man hela tiden ökar sin medvetenhet och kunskap om vad som gäller i den kultur man lever i och lär sig att anpassa sig till omgivningen. Inom sociologi brukar man tala om två socialisationsfaser där olika socialisationsagenter spelar betydande roller. I den första – primära - fasen som pågår under barndomen, sker den mest intensiva kulturella inläringen. Det är då barnet lär sig språket och föräldrarna är de viktigaste socialisationsagenterna. I den andra – sekundära – fasen som börjar efter den tidiga barndomen och fortsätter genom hela livet, tar andra socialisationsagenter över, till exempel skola, kompisar, massmedia, organisationer och arbetsplatser (Giddens 2003:42f).

## Människan är social

Mead menar att samhället kommer före den enskilda människan eftersom människan styrs av det omgivande samhället. Stryker menar att samhället bara är möjligt genom individernas föreställningar. Cooley talar om social ordning vilket bland annat handlar om föreställningar om hur man ska bete sig vilket samhället behöver för att kunna fungera. Goffman ser den sociala ordningen som en uppsättning reglerande normer som stör den sociala ordningen om vi inte följer dem. Människan föds inte social utan blir det genom en process där hon lär sig vilka normer och förväntningar som finns. Detta sker genom socialisation och signifikanta andra som är människor vi bryr oss om och som därmed får stor betydelse för hur vi ser oss själva och världen omkring oss. Mead talar om tre stadier i ett barns uppväxt. Det första stadiet är förberedelsestadiet. Detta stadiet såg Mead som ett imitationsstadie men inom symbolisk interaktionism ser man det som interaktion. Det andra stadiet är lekstadiet. Nu börjar barnet se att andra kan ha perspektiv på barnet självt. Barnet börjar ta andras roller. Det tredje stadiet kallas för spelstadiet. Nu förstår barnet att det finns en social ordning med regler som måste följas. De generaliserande andra – internaliserade samhälls- och gruppnormer - byggs upp (Trost & Levin 2004).

Språk och kommunikation är en viktig del av den sociala interaktionen. Mead talar om detta i termen ”roletaking” (Ibid:69). Det innebär att man identifierar sig med andra genom att själv sätta sig in i den givna positionen eller situationen. Blumer menar att människan genom socialisationen och interaktionen med den generaliserande andre lär sig tänka hypotetiskt och abstrakt. Den generaliserande andre är samhället eller gruppen som genom åsikter, normer och förväntningar ger individen ett eget jag. För att kunna få ett eget jag måste individen se hur andra uppfattar henne själv, samt hur människorna runt omkring ser på varandra i den föränderliga sociala situationen. Individen ser på de andra: ”som en enhetlig massa med normativa föreställningar riktade mot henne själv och mot andra” (Ibid:71). Man brukar tala om den generaliserande andre i termer av internaliserade normer som finns i ryggmärgen hos individerna i ett givet samhälle eller grupp. Bryter man mot dessa blir resultatet dåligt samvete. Människans föreställningsvärld är en ständigt föränderlig process som bygger på erfarenheter av tidigare sociala interaktioner vilket möjliggör fortsatt social interaktion. Likartade definitioner av situationer i våra föreställningsvärldar är nödvändiga för att de ska fungera eftersom vi utan konsensus inte skulle kunna fungera i ett givet samhälle eller grupp (Ibid).



Det som symbolisk interaktionism räknar som jaget är det sociala jaget som en social process där varje individ besitter flera olika jag. Den sociala styrningen, som innebär vilka förväntningar som ligger på individen, är mindre i storstäder än på små orter eftersom det i större orter finns mindre konkreta signifikanta andra som kontrollerar eller styr individen. En referensgrupp är en grupp som har värderingar som individen bryr sig om och som individen endera är medlem av (ingrupp) eller inte är medlem av (utgrupp) (Ibid). För att kunna förstå ett samhälle måste man förstå de föreställningar som samhällsmedlemmarna har av varandra. Lösningen på detta kallar Cooley för ”sympatisk introspektion” (Trost & Levin 2004:78). Det innebär att man försöker sätta sig in i den andres föreställningsvärld och sympatisera med denne. Idag använder man termen empati istället för sympati. Det innebär inom symbolisk interaktionism att: ”man verkligen tar den andres perspektiv, tar den andres definition av situationen, sätter sig in i den andres hela föreställningsvärld. Har man gjort det så har man empatiserat i mycket hög grad” (Ibid: 80).

Samvete är enligt symbolisk interaktionism något vi föds utan och något som vi genom socialisationsprocessen får. Samhällets internaliserade normer, den generaliserande andre, kan göra att individer får dåligt samvete. Detta leder oss in på begreppen skam och skuld där skam enligt Vanessa Misheva är en mer ”primitiv” känsla än skuld. Misheva beskriver skam som ”*känslan av att vara naken, av att inte ha någon skyddande sköld*” (Trost & Levin 2004:95). Goffman menar att om man känner skam så har man: ”misslyckats med att få omgivningen på sin sida” (Johansson 1999:88). Cooley kopplar begreppet skam till stolthet och ära som en del av vårt speljag då vi uppfattar hur andra bedömer oss. Skammen är social och innebär att man skämmer ut sig eller förlorar ansiktet. Skuld är å andra sidan kopplat till avsaknaden av skuld eller gott samvete och hänger samman med om vi gör något som går emot de internaliserade normerna, den generaliserande andre (Trost & Levin 2004:kap 3).

### Sociala roller och identiteter

Sociala roller är ”socialt definierade förväntningar som en individ i en viss social position uppfyller” (Giddens 2003:43). Inom den funktionalistiska skolan uppfattas de sociala rollerna som sociala fakta. Det vill säga som fasta och relativt oföränderliga. Enligt detta synsätt internaliseras de sociala rollerna genom socialisationen. Man utför sina roller som de definierats och enligt förväntan.

Problemet med detta sätt att se på sociala roller är att det skulle innebära att människor inte själva är med att konstruera och påverkar sina roller. Giddens menar istället att människan är aktivt delaktig i att forma sina roller genom en samspelsprocess (Ibid). Den kultur vi växer upp i, och de samspel med andra som vi engagerar oss i, påverkar oss givetvis i allra högsta grad, men vi har ändå vår fria vilja och vår individualitet. Vår identitet är sammankopplad med vår förmåga att tänka och handla självständigt och handlar om vår uppfattning om vilka vi är och vad som är betydelsefullt för oss. De viktigaste identitetskällorna är kön, klass, sexuell inriktning, nationalitet och etnicitet. Tidigare var identitetskällorna mer fasta och ibland nedärvda, exempelvis klass, men i dagens globaliserade samhälle har dessa blivit mer mobila och utökade, exempelvis sexuell läggning. Vi har idag oändliga möjligheter att definiera oss själva vilket kan leda till förvirring och problem att hitta oss själva (Ibid). Könstypade kvinnor som kommer till exempelvis Sverige kan uppleva en "rollförlust" eller en "identitetskris" (Andersson 2001:2472) till följd av att de inte längre tillhör kategorin "normala" kvinnor.

### *Grupp och kollektiv*

En grupp har ett gemensamt syfte som motiverar dess existens. Den skiljer på medlemmar och icke-medlemmar, men detta är inte tillräckligt för att definiera vad en grupp är. För att kunna känna sig som en medlem av en grupp krävs visst samspel, ömsesidigt beroende och att man har samma åsikter i vissa frågor. En accepterad definition av grupp inom socialpsykologin är:

"/e/n grupp kännetecknas av samspel mellan dess medlemmar och att det ur detta samspel växer fram personliga intryck av de olika medlemmarna hos var och en av gruppdeltagarna. Vidare formas gemensamma attityder och uppfattningar och en rad känslomässiga band bildas tillsammans med en rollfördelning mellan medlemmarna" (Jeffmar 1987:136).

Det finns inom socialpsykologin två huvudinriktningar vid studiet av grupper. Den första ser individen som ett system i aktion med andra likvärdiga system. Där använder man sig av begrepp som social kognition, social perception och attitydbegrepp. Inom den andra inriktningen ser man istället individen som ett element i ett större och övergripande system. Där kan inte socialt beteende förklaras på individnivå utan måste förstås på gruppnivå. Individens agerande ses som en process som uppstår genom samspelet mellan människor inom gruppen. En viktig del av gruppens syfte är konstruktionen av självbilder. Det innebär möjligheten att läsa och sedan reagera på andras reaktioner i förhållande till vårt agerande.

Självbilden inom grupper handlar om en anpassningsmekanism där vi får kunskap i hur vi bör agera i olika roller och situationer baserat på samarbete, sammanhållning och ömsesidigt beroende (Ibid).

Cooley definierar primärgrupper på följande vis: ”de grupper som karaktäriseras av ansikte-mot-ansikte.kontakt och samarbete” (Trost & Levin 2004:86). Den emotionella eller känslomässiga kopplingen till primärgruppen kallar Cooley för ”primärgruppsfunktion” och den präglas av en solidarisk känsla. Vidare skriver Trost och Levin att:

”/d/essa grupper är primära inte bara genom att vara känslomässiga kontakter för individen utan också i andra avseenden på så sätt att dessa grupper är grundläggande i att skapa den sociala omgivning i vilken individens grundläggande uppfattning och känslor skapas och vidmakthålls” (Ibid:86).

Cooley använder sig även av begreppet speljaget. Det innebär att då vi tolkar andras föreställningar ser vi: ”andras bild av oss själva och får härigenom en egen bild av oss själva” (Ibid:91). Vi styrs av andras föreställningar om oss, av internaliserade normer. Vår frihet är därmed begränsad. Hos en del individer är normerna så djupt internaliserade att de aldrig skulle komma på tanken att bryta mot dem (Ibid).

### *Social identitet*

Den sociala identiteten handlar om de kännetecken som andra tillskriver individer och som därmed anger vem individen är. De kan till exempel vara attribut som anger familjeroll, civilstatus, yrkesroll eller religiös tillhörighet. Den sociala identiteten har en meningsfull kollektiv dimension då likvärdiga värderingar och mål skapar gemenskap, exempelvis sociala rörelser (Giddens 2003). Social identitet innebär förhållanden mellan grupptillhörighet och identitet där vi i ett tidigt stadie lär oss vilken grupp vi tillhör, vilken ställning gruppen har i samhället och vilket värde som tillskrivs gruppen av samhället. Sociala grupperns funktion är att förse individerna med sociala identiteter vilket påverkar hur vi ser på oss själva (egengruppen) och andra grupper (främlingsgrupper). Grupptillhörigheten påverkar individens självaktning och att vara medlem av en grupp förstärker och påverkar individens sociala identitet positivt och kan ge dem högre status. Därmed ligger det i jagets intresse att favorisera den egna gruppen och man gör kategoriseringar av andra utifrån distinkta egenskaper.

I kollektivistiska och relationsberoende grupper är sambandet mellan gruppidentifikation och favorisering av egen gruppen stor eftersom gruppen är starkt beroende av samarbete för att nå framgång. Fördomar gentemot andra uppstår i processer där bland annat kategoriseringar förekommer. Främlingsgruppen betraktas negativt och individerna tänker att de är bättre än de andra:

”p/å detta sätt leder social kategorisering (en kognitiv process) i kombination med vår (motivationsstyrda) längtan efter en positiv social identitet till favorisering av egen gruppen och diskriminering av främlingsgrupper” (Hinton 2003:112).

Förmågan att se ”sig själv med den andres ögon” (Johansson 1999:78) är den viktigaste förutsättning för människans identitetsskapande. Detta sker reflexivt i relation med den generaliserande andre. Serge Moscovicis teori om sociala representationer handlar om: ”ett system av föreställningar, normer och seder’, genom vilket en individ kan betrakta sin sociala verklighet, och förstå företeelser och människors beteenden i den sociala verkligheten” (Hinton 2003:149). Man kan se sociala representationer som ett slags nätverk som håller samman gruppens idéer och föreställningar. De är även grunden för kommunikation mellan individerna i en grupp som delar samma syn på den sociala verkligheten. En grupp är enligt Moscovic en samling människor som delar sociala representationer och där de kollektiva föreställningarna kräver social interaktion. Sociala representationer skapas genom två processer. 1) Förankring – som innebär att man i termer av det man redan känner till klassificerar det okända. 2) Objektivisering – abstrakta idéer konkretiseras för att kunna se dem som en del av den objektiva verkligheten. Genom förankring och objektivisering bygger man upp en allmän vardagskunskap som sprids och återges, och på så vis blir dessa sociala representationer kulturens ”konsensusuniversum” (Ibid:151).

En socialpsykologisk definition av kollektiv är: ”/e/n grupp människor som delat tid, plats, resurser och psykisk energi i en intensiv ansträngning för att lyckas få till stånd intensiva och varaktiga grupprelationer i andra former än de etablerade” (Ibid:155). Det som är viktigt för ett kollektiv är att hitta en jämvikt mellan individuella och grupprelaterade behov och det krävs att man offerar sig för gruppen och sätter gruppens behov och krav före sina egna. En störningsfaktor för kollektivets jämvikt är då vissa individer inte klarar av de krav och mål som finns, ibland kallade ”samhällets utstötta” (Ibid:156).

### *Personlig identitet*

Den personliga identiteten skiljer sig från den sociala identiteten på så sätt att den skiljer människor åt istället för att skapa gemenskap. Den baseras i mycket på symbolisk interaktionism. Det handlar om en process genom vilken individer upplever och formulerar sig själva som unika och ett "samspel och 'förhandling' med yttervärden som bidrar till att skapa eller forma hans eller hennes upplevelse av sig själv" (Giddens 2003:44). Det mest centrala i konstruktionen av den personliga identiteten är handlingsförmåga, frihet och valmöjlighet (Ibid).

### *Den avvikandes roll och identitet*

Goffman menar att en individ som inte lever upp till det som förväntas av honom eller henne kan känna skam och bygger därmed upp en bild av sig själv där detta saknas. Genom att umgås med "normala" människor förstärks känslan av utanförskap och det bildas en klyfta mellan det verkliga jaget och de krav som individen själv ställer på det. Om en individ i vår närvaro besitter en mindre önskvärd egenskap som gör denne olik de andra, reduceras denne till en utstött människa. Det är denna stämpling och vanhedring som Goffman kallar för "stigma". Detta innebär för den utstötta individen en diskrepans mellan den virtuella sociala identiteten och den faktiska sociala identiteten. Den stigmatiserande egenskapen kan vara viktig för bekräftelse av gruppidentiteten. Goffman talar om tre olika typer av stigma. Den första handlar om olika typer av kroppsliga missbildningar, den andra om fläckar på den personliga karaktären och den tredje om stambetingade egenskaper som kan förmedlas mellan generationer och de handlar om ras, nation och religion. Det gemensamma för dessa typer av stigma är:

"/e/n individ, som eljest lätt skulle ha accepterats i det vanliga sociala samspelet, har ett drag, en egenskap som inte kan undgå uppmärksamhet och som får dem av oss som möter honom att vända sig bort från honom och bortse från de anspråk på gemenskap med oss som hans övriga egenskaper i och för sig kunde ha motiverat" (Goffman 2003:14).

Den individ som har ett stigma räknas inte som fullt mänsklig och diskrimineras på olika sätt, ofta omedvetet, till att dennes livsmöjligheter reduceras och vederbörandes reaktion på detta kan då motivera den behandling han eller hon utsätts för (Ibid).

## Interaktion och relation

Interaktion är samspel mellan människor. Människan är en social gruppvarelse som interagerar både med andra och med sig själva och utvecklar ett jag genom social interaktion i en värld som är social som organisation. Inom den symboliska interaktionismen existerar ingen personlighet. Om man vill tala om personlighet bör man göra det i form av ett verb eftersom det handlar om situationsbundna processer. ”Jaget är en dynamisk process som interagerar med sig själv och med andra. Jaget förändras och omdefinieras under livets förlopp, hela tiden i förhållande till situationen, till sammanhanget” (Trost & Levin 2004:104). Mead menar att: ”/e/tt jag endast kan uppstå i en social process inom vilken jaget har sin begynnelse inom denna process /.../ jaget växer fram i sociala processer, i samspelet med andra” (Israel 1981:76f). Man intresserar sig för de processer som sker i olika grupper och viktiga situationer, människan är aktiv och använder sina erfarenheter i nuet. För att det ska finnas en social interaktion behöver människor kunna ta varandras roller, sätta sig in i andras situation och känna empati. Om vi inte förstår en annan människa har vi inte kunnat empatisera. För att kunna empatisera måste vi på något sätt kunna förutsäga hur den andra personen kommer handla. ”Genom missförstånd och genom rätt uppfattade signaler eller symboler lär sig barnet successivt allt fler symboler och lagrar successivt alltmera erfarenheter i sitt jag” (Trost & Levin 2004:106). Mead förklarar sociala processer som: ”fundamentala biologiska eller fysiologiska relationer och samspel såsom reproduktionen av släktet, eller individers samarbete för ömsesidigt skydd eller införskaffande av föda” (Israel 1981:77).

Marx ser människan som en totalitet av samhällliga relationer som människan själv är med att skapa. Människan är med andra ord vad hennes samhällliga relationer är. Det är viktigt, enligt Joachim Israel, att skilja mellan samhällliga och sociala relationer. Det Marx talar om är samhällliga relationer eller ”gesellschaft” (Ibid: 70). Till de samhällliga relationerna hör till exempel auktoritets- och maktrelationer. De sociala relationerna handlar om relationer mellan människor, till exempel interaktion. De förmedlas genom olika produktionsprocesser som ”1) den materiella produktionsprocessen, 2) kunskapsproduktionsprocessen och 3) produktionen av individen eller socialisationsprocessen” (Ibid:70).

Människan är som individ både ett objekt som formas av sociala relationer och ett aktivt subjekt som relaterar sig till andra. Både medvetande och personlighet är processer av handlande. Resultat och interaktion förutsätter både handling och mottagande av andras handlingar. För konstruktionen av ett samhälle utgör enligt Goffman ritualisering, det vill säga handlingar, symboler, strukturer och så vidare via social interaktion. Det är en viktig del för att skapa sociala mönster. Ritualiseringen innebär att man försöker skapa en fasthet i tillvaron genom att följa de regler som gäller för den sociala interaktionen och det är svårt att bryta mot dessa regler. ”För Goffman har vardagslivets ritualer och skyddsmekanismer en ’helig’ karaktär, det vill säga till synes triviala situationer kan ha en stor betydelse för hur samhället fungerar eller inte fungerar” (Johansson 1999:90).

## Sociala symboler

Trost och Levin skriver att symboler är:

”tecken som för alla berörda i sammanhanget har en given betydelse – alla menar ungefär detsamma med tecknet, som har en slags kollektiv mening /.../ Ett objekts mening härstammar från eller uppkommer i den sociala interaktionen individen har med andra människor i sin omgivning. Den mening ett objekt eller en symbol har för människan växer fram i den sociala miljö, i det sociala sammanhang, där individen befinner sig och har befunnit sig. Meningen är således en social produkt, som härstammar från den sociala interaktionen, Utan social interaktion har objektet ingen mening” (Trost & Levin 2004:132, 135f).

Symbolernas mening beror på hur vi definierar situationen. Enligt Blumer så handlar individer utifrån vilken mening dessa har för dem. Genom att namnge objekt styrs vår mening och relation till objektet menar Stryker. Med detta följer förväntningar på hur individerna bör bete sig som sociala objekt. Dessa förväntningar kallas rollförväntningar och positionerna inom de sociala strukturerna är relativt stabila men kan förändras genom långsamma processer. Människor namnger både sig själva och andra och genom detta placerar de sig i relation till andra och ställer upp förväntningar på sitt eget beteende. Alla symboler har en känslomässig mening och känslorna är själva användningen av dem. Mead menar också att alla symboler har en handlingsberedskap kopplade till sig som kan vara mer eller mindre medvetna. Ibland handlar man exempelvis vanemässigt (Trost & Levin 2004).

Ett exempel på en sammansatt symbol är rituella danser som förstärker den sociala interaktionen. Randall Collins menar att rituella danser alla har någonting gemensamt. Det handlar alltid om minst två individer eller en grupp som själva fokuserar och vet att alla andra fokuserar på samma sak. De delar samma sinnestämning och känner sig som medlemmar av en grupp, som liknar en primärgrupp, med ansvar och skyldigheter (Ibid).

## Religionens praktiska dimension

Detta korta avsnitt belyser Durkheims teori kring rituella handlingar och symboler för att ge ett ytterligare perspektiv för analys av fenomenet könsstämpning.

Emile Durkheim kallar den organiserade kollektiva religiösa dyrkan, som inkluderar rituella handlingar och symbolbruk, för religionens praktiska dimension. Han menar att dessa praktiska och gemensamma kulthandlingar är viktigare än själva trosinnehållet. De är något som alla samhällen alltid kommer att ha därför att individerna påverkas av samhället som en moralisk kraft (Andersen & Kaspersen 2003).

## Ett intersektionellt perspektiv med fokus på genus och etnicitet

Detta avsnitt behandlar komplementära perspektiv gällande genus och etnicitet. Dessa perspektiv anses vara väsentliga för att kunna analysera könsstämpning som socialt fenomen.

### **Intersektionalitet**

Begreppet intersektionalitet kommer från engelskans ”intersect” som betyder ”skära varandra, korsas” (Petti & Petti 1994). Då man talar om genus, etnicitet och intersektionalitet innebär det alltså att begreppen genus och etnicitet skär eller korsar varandra. Man kan inte tala om genus eller etnicitet som fristående och fasta kategorier eftersom de är både föränderliga över tid och rum och integrerade med varandra. Ett intersektionellt perspektiv undersöker hur makt och ojämlikhet vävs in i dessa olika kategorier, hur ett ”vi” och ett ”dem” uppstår samt hur dessa återskapas (de los Reyes & Mulinari 2005).



Intersektionalitet är ett teoretiskt redskap som behövs för att kunna analysera hur olika maktrelationer hänger samman och samspelar med varandra. De los Reyes och Mulinari ser intersektionalitet som: ”ett alternativ till den genusvetenskap som hittills konstruerar kön utan att ta hänsyn till den ojämlikhet som grundas på föreställningar om ’ras’, klasstillhörighet och nationella gränser” (de los Reyes & Mulinari 2005:7). Makt är exempelvis alltid ett multidimensionellt begrepp där kön, klass och etnicitet samspelar. ”Dubbelt förtryck” innebär exempelvis att kvinnan inte bara är underställd den egna gruppen, utan även majoritetssamhället (de los Reyes m.fl. 2005).

Genus är i vissa samhällen inte lika aktuellt som etnicitet, ålder eller klass. Att vara kvinna är exempelvis ingenting specifikt i sig utan det är i kombinationen med andra begrepp och perspektiv som det får sin betydelse. Förr tänkte man sig en hierarki som exempelvis kunde se ut på följande sätt: 1) kvinna, 2) invandrare, 3) arbetarklass och så vidare. Detta innebar ett rangordnat tredubbelt förtryck. I och med ”införandet” av begreppet intersektionalitet ser man inte längre någon hierarki i den tidigare bemärkelsen. Eftersom de olika kategorierna samspelar och integreras med varandra beroende av tid och rum, förändras samspelen, förhållandena och förtrycken (föreläsning i Genus och etnicitet 060405).

## **Genus och könsroll**

Giddens definition av genus eller könsroll är:

”/sociala förväntningar på beteende som anses lämpligt för män/pojkar respektive kvinnor/flickor. Genus rör inte de fysiska egenskaperna som skiljer män från kvinnor utan utgörs av socialt formade drag som rör manlighet och kvinnlighet” (Giddens 2003:555).

Genus är alltså en sociologisk konstruktion av kön som är beroende av kontexten samt föränderlig över tid och rum. Giddens talar om en ”könsrollsocialisation” som innebär att individer genom kulturen och socialisationsagenter som familj och massmedia lär sig sina genus- eller könsroller. Det biologiska könet är det barnet föds med. Den sociala könsrollen är något som internaliseras hos barnen genom de normer och förväntningar som stämmer med barnets kön.

Enligt ett mycket kritiserat funktionalistiskt synsätt så vidmakthålls den sociala ordningen genom att pojkar och flickor sanktioneras in i kvinnliga respektive manliga identiteter. Skulle en individs sociala beteende inte motsvara det biologiska könet menar funktionalisterna att orsaken är otillräcklig eller felaktig socialisation. Giddens hävdar dock att individerna är, som alltid då det gäller socialisation, själva aktiva i att skapa sina könsroller. Det är dock mycket starka samhällskrafter som verkar då det gäller könsroller. Det kan vara svårt att motsätta sig dessa och agera mot samhällets förväntningar. Inom sociologin har det på senare tid uppmanats från flera håll att uppfatta både kön och genus som ”kulturellt producerade produkter” (Giddens 2003:116) där individen själv kan välja hur de vill konstruera sin kropp.

Trost och Levin betraktar kön som: ”en grundläggande analytisk kategori och som meningsbärande i alla sociala, ekonomiska, kulturella och personliga sammanhang” (Trost & Levin 2004:173). De ser kön som något som man både *är* och *gör* eftersom kön är något som skapas genom interaktion med andra. Kön är grunden för identifikationsskapandet och genom socialisation bygger man upp sin identitet. Skillnaden mellan könen ligger enligt Sabina Cwejman i att samhället gynnar pojkarna som får ökad makt och betydelse och missgynnar flickorna som inte får någon makt i samhället (Ibid:174). Socialantropologen Aude Talle utgår från tesen att: ”kvinnlig könsstympling i synnerhet infibulation, är en förutsättning för hur de sociala rollerna ’kvinna’ och ’man’ skapas i de berörda kultureerna” (Talle 1987:39). Genom att avlägsna klitoris frambringas en ”könsrollsidentitet” (Ibid:40).

Feminismen anklagas för att utgå från ”vita” kvinnor som norm vilket leder till ”en etnocentrisk bild av kvinnlighet” (de los Reyes 2005:34). Exempelvis blir dikotomierna ”svenskar” och ”de Andra” institutionaliserade, tidlösa och naturliga. Man talar om kvinnor i termer av en homogen grupp som om alla har samma erfarenheter och problem vilket självklart inte är fallet. Man måste vara medveten om att feminismen är en västerländsk rörelse som ofta inte tar hänsyn till andra viktiga perspektiv som ålder, klass och etnicitet. De socialt konstruerade bilderna av manligt och kvinnligt blir därmed ”socialt och kulturellt bestämda uttryck av kvinnlighet till universella modeller” (Ibid:34). För att kunna förstå hierarkiska samhällen måste man skilja på det biologiska och det sociala könet och studera dem dels var för sig och dels samspelet dem emellan.

## **Etnicitet**

Giddens definierar etnicitet enligt följande:

”k/ulturella värden och normer som skiljer medlemmarna i en viss grupp från andra grupper. En etnisk grupp är en grupp vars medlemmar är medvetna om att de har en gemensam och speciell identitet som skiljer dem från andra grupper. I praktiskt taget alla samhällen förknippas etniska skillnader med skillnader i makt och rikedom” (Giddens 2003:553f).

Etnicitet innebär alltså att man delar in människor i kategorier och ofta kopplar man de till folkgrupper. Etnicitet ”skapas i en social praxis och inordnas i en hierarkisk struktur” (de los Reyes m. fl. 2005:33). Det är en struktur där makten uttrycks i dikotomier och där den ena parten definieras som norm och den andra som avvikelse. Ett exempel på detta är att invandrarkvinnors genus underordnas deras etniska tillhörighet eller härkomst (Ibid).

## **Kultur**

Då man talar om etnicitet är det även naturligt att, och i stort sett omöjligt att inte, tala om kultur. I många avseenden delar människor av samma etniska härkomst även kultur. Kultur definieras på lite olika sätt men här presenteras två definitioner som används som utgångspunkt för detta arbete och som påminner en hel del om definitionen av etnicitet:

”e/n samling tillvägagångssätt som en grupp människor har utvecklat i gemensamt syfte för att lösa livets väsentliga problem /.../ dessa lösningar föder i sin tur ett gemensamt tankesätt och beteendemönster, dvs. de ger upphov till värderingar och normer hos gruppmedlemmarna /.../ ofta syftar också ordet kultur på de erfarenheter, tankar och föreställningar som får människor att känna att de tillhör en sammanhängande grupp.” (Bodin & Fant 1995:11f).

”v/ärden, normer, beteendemönster och materiella resurser som är karaktäristiska för en viss grupp” (Giddens 2003:559).

Genom kulturen känner individen gruppidentitet och social trygghet eftersom man kan relatera till gemensamma normer och företeelser. Känslan av att man tillhör samma folk och har gemensamma rötter skapar ett ”vi” och därmed skapas även ett ”dom”.

Kulturella värderingar är djupt rotade i människor. De uppfattas som allmängiltiga och naturliga. De överförs mellan generationer och formar individernas moral och tankesätt (Bodin & Fant 1995). Kulturer bygger på föreställningar om homogena kulturer som: ”socialt konstruerade stereotyper som inte ger utrymme för variationer och mångfald inom respektive grupp” (de los Reyes m. fl. 2005:37).

### Gruppkultur

Det är genom socialisation och samspel med andra som man formar sin egen självbild. Känner man sig trygg med sin omgivning och har en grupp att identifiera sig med, känner man sig ofta även trygg med sin identitet. Genom en gemensam kultur känner individen gruppidentitet och social trygghet i och med att man kan relatera till gemensamma normer och företeelser. För vissa grupper är den etniska tillhörigheten viktig eftersom den ger en känsla av att man tillhör samma folk och har gemensamma rötter. Det skapas ett ”vi”. I och med att ett ”vi” skapas, skapas även ett ”dom” (Bodin & Fant 1995).

### Kulturell relativism

Giddens menar att kulturer måste studeras och förstås utifrån varje kulturs egna innebörder och värderingar. Detta kallas för kulturell relativism. Det innebär att man studerar andra kulturer genom att lägga sin egen kultur åt sidan, vilket är motsatsen till ett etnocentriskt förhållningssätt. Problemen med kulturell relativism gäller bland annat frågor som om det finns universella normer som alla borde tillämpa eller om alla beteenden är lika legitima. Det är svårt att åsidosätta sina egna normer och värderingar, men för att kunna förstå andra kulturer behöver man vara klar över sina egna normer och värderingar (Giddens 2003). Enligt en artikel i *Illustrerad Vetenskap* handlar kulturell relativism om att respektera vilken kultur som helst på den kulturens egna premisser: ”kvinnoomskärelse /.../ och andra former av förtryck måste accepteras som en del av det aktuella folkets kultur – och det skall man inte kritisera bara därför att man är vit och uppfostrad med den västöiga världens moral” (Damm 1997). Detta synsätt har dock kritiserats då man börjat fråga sig vem man egentligen hjälper då man accepterar denna typ av kulturyttringar.

## **Patriarkat, feminism och maktrelationer**

Giddens definition av patriarkat är: ”mäns dominans över kvinnor” (Giddens 2003:563). Connell menar att manlighet och kvinnlighet är inordnade i en hierarki som bygger på männens dominans över kvinnorna. Många män drar nytta av ”den hegemoniska manlighetens dominerande position i den patriarkala ordningen” och ”alla kvinnligheter formas utifrån underordnade positioner i relation till den hegemoniska maskuliniteten” (Ibid:125). Genusorättvisor är enligt Giddens: ”skillnader i status, makt och prestige mellan män och kvinnor i grupper, kollektiv och samhällen” (Ibid:555). Men att tala om kön och makt är inte väsentligt utan att också inkludera etnicitet, eftersom i vissa samhällen eller kulturer finns kvinnor som har makt över andra både andra kvinnor och män. Man måste även komma ihåg att ”vita” män och kvinnor oftast är överordnade, och ”icke-vita” män och kvinnor är underordnade. Feminismen och genusbegreppet bygger på en euro/amerikansk föreställning om kärnfamiljen och en patriarkalisk familjestruktur som inte tar hänsyn till ålder, klass och etnicitet (Oyewumi 2005). Oyewumi har skrivit en artikel där detta diskuteras. Han påpekar att det i många afrikanska samhällen inte går att tala om genus utifrån ett västerländskt perspektiv. I Afrika kan familjestrukturen se helt annorlunda ut. Exempelvis etnicitet eller ålder kan vara viktigare identifikationsbegrepp än genus och könsroll. Kärnfamiljen är inte normen och genus har därför inte samma betydelse. I vissa afrikanska samhällen, några av vilka Oyewumi nämner i sin artikel, råder istället en senioritetsprincip bortom patriarkatet. Där är familjen inte endast kärnfamiljen utan hela släkten. Makt, status och hierarki är därmed beroende av ålder och inte kön (Ibid).

Ofta utgår feminismen från en föreställning om att kvinnlighet är någonting homogent och konfliktfritt (de los Reyes m. fl. 2005). Därmed tas inte hänsyn till vare sig etnicitet eller klasstillhörighet. Strävan efter jämställdhet har i Sverige blivit en ”etnocentrisk diskurs” (Ibid:40). Där avser man med jämställdhet ”svenskfödda, vita, heterosexuella, välutbildade medelklasskvinnor” (Ibid:40) och ignorerar andra grupper av kvinnor. Detta bidrar till att skapa en bild av kvinnoförtryck som ett resultat av manlig överordning där man inte ser det förtryck som även kan existera mellan olika grupper av kvinnor. Feminismen skapar en normativ position av makt genom att den ser makt som statisk, endimensionell och strukturell. Makten reduceras därmed till ensidiga kategorier som döljer och förblindar oss för olika förhållanden och samspel mellan hierarkier (Ibid).

Då man talar om exempelvis invandrarkvinnor, är det deras frigörelse från förtryckande makar man avser utan att dessa kvinnor får agera som subjekt och föra sin egen talan. På detta sätt förtrycks kvinnor som inte passar in på normen av svenskfödda, ”vita”, heterosexuella och välutbildade medelklasskvinnor. ”Vita” kvinnor har tolkningsföreträde vad gäller köns- och kvinnoforskning i Sverige. Den egna normen och identiteten glorifieras och man tar inte hänsyn till andra former av identitetsskapande. Kvinnlighet antas vara en hegemonisk och global form av systerskap. Det skapar ett ”vi” och andra former av förtryck som exempelvis etnisk härkomst ignoreras. De som inte tillhör vår kultur, ”de Andra”, görs till främlingar eller avvikare. Detta kan leda till fördomsfulla eller till och med rasistiska strukturer (Ibid). Följande citat får sammanfatta och avsluta detta kapitel:

”/e/tnocentrism, diskriminerande strukturer och utestängningsmekanismer inom akademien har bidragit till att skapa och reproducera en kunskap om kvinnlighet, jämställdhet och könsrelationer inom ramen för föreställda nationella och/eller kulturella gränser. Det är mot den bakgrund som föreställningen om en homogen vit och svensk kvinnlighet har vuxit fram, en bild som fått allt tydligare konturer i kontrast till ’kulturellt avlägsna’, ’förtryckta’ och ’ojämlika’ invandrade kvinnor” (de los Reyes m.fl. 2005:22).

## Interkulturella begrepp och teorier

Nedan följer några interkulturella perspektiv som är viktiga för den kulturella aspekten och förståelsen av fenomenet könsstämpning.

### **Introduktion**

Inom ämnet interkulturell kommunikation arbetar man med olika dikotomier eller dimensioner för att analysera och förstå skillnader mellan kulturer. Här kommer de dikotomier och dimensioner att presenteras som anses vara relevanta för att förklara och förstå könsstämpning som ett sociologiskt fenomen. Dessa dikotomier och dimensioner kan användas både som kulturella och sociologiska förklaringsmodeller eftersom kultur och sociologi är så nära besläktade.

### **Dimensionen kollektivistiskt / individualistiskt**

I ett kollektivistiskt samhälle ser man individerna som beroende av varandra i sin strävan efter gemensamma mål där gruppens utveckling står i fokus. Detta till skillnad från individualistiska samhällen, som exempelvis Sverige, där individen ses som en oberoende aktör som strävar efter att uppfylla sina egna mål och utveckla sig själv (Hinton 2003:156f). I ett kollektivistiskt samhälle ser sig individerna främst som företrädare av en kollektiv grupp och sätter gruppens intressen före sina egna (Bodin & Fant 1995).

### **Dimensionen universalistisk / partikularistisk**

I en universalistisk kultur anser man att alla ska behandlas lika och beröras samma regelsystem. I en partikularistisk kultur gäller det motsatta. I Sverige är exempelvis det universalistiska synsättet viktigt men det partikularistiska ligger aldrig speciellt långt borta (Bodin & Fant 1995:46).

### **Dimensionen hierarkisk / egalitär**

I en hierarkisk kultur hävdar man att skillnader vad gäller makt är skapade av naturen. Man ser positivt på de skillnader som finns gällande makt, rikedom och rättigheter. En makthavare som framhåller sin auktoritet inger förtroende och skapar trygghet. I egalitära kulturer, exempelvis Sverige, försöker man istället fördela makten i samhället så jämnt som möjligt. Jämlikhet ligger som grundläggande idé och man ser hierarkier som någonting negativt (Bodin & Fant 1995).

### **Dimensionen isolerande / integrerande**

I en isolerande kultur, exempelvis Sverige, är aktiviteten viktigare än relationen och man rör sig mestadels i den offentliga zonen. I integrerande kulturer har man en rymlig privat zon med ett nätverk av beroenden, rättigheter och skyldigheter. Till den privata zonen räknas många fler än exempelvis kärnfamiljen i den svenska isolerande kulturen. Går man utanför den privata zonen blir graden av solidaritet och hjälpsamhet svag. Det gör det viktigt för individer i en integrerande kultur att upprätthålla goda relationer med människorna inom den privata zonen (Bodin & Fant 1995).

## **Dimensionen skam / skuld**

Herlitz hänvisar till den amerikanske forskaren Gilligan som menar att man i ”jag-kulturer” (det vill säga i individualistiska kulturer), exempelvis i Sverige, känner skuld. I ”vi-kulturer” (det vill säga i kollektivistiska kulturer) känner man istället skam (Herlitz 1999:44). I skuld-kulturer är den enskilde individen ansvarig för sina misslyckanden. I skam-kulturer representerar man en hel grupp eller kollektiv och därmed blir hela gruppen ansvarig för den enskilde individens misslyckanden. Herlitz talar om upprätthållande av hedern i detta sammanhang och den rätt som gruppen har att sanktionera individernas beteenden. (Ibid).



## Metod

I detta avsnitt följer en genomgång av den metod som använts för att skriva uppsatsen. Här följer en allmän presentation av samhällsvetenskaplig metod. Sedan dokumenteras valet av metod, urval, avgränsningar, tillvägagångssätt samt källkritik.

*Metod* kommer från grekiskans *methodos* och betyder att följa en bestämd väg mot ett mål. Det handlar om att försöka undersöka om de antaganden vi har överensstämmer med verkligheten. (Johannessen & Tufte 2003:17). Med hjälp av metod utvecklar man forskningsfrågor som skildrar den sociala verkligheten samt det vokabulär som används för att skildra och tolka det som framkommer. Det är även en hjälp vid hanteringen av empiriskt material, exempelvis för att nå systematik och logik (Alvesson & Deets 2000). Några nyckelord inom metod är data och empiri: ”data är något vi skapar, och de utgör förbindelsen mellan verkligheten och analysen av den /.../ Empiri betyder att påståenden om verkligheten måste grundas på erfarenhet, inte på tyckande” (Johannessen & Tufte 2003:23)

## Samhällsvetenskaplig metod

Samhällsvetenskaperna har som syfte att beskriva den komplexa sociala vardagsverkligheten genom att vara delaktig i den verkligheten som studeras och där verkligheten består av kommunicerande och tolkande människor:

”/d/en kritiska samhällsvetenskapen intresserar sig alltså för hur kulturella traditioner och mäktiga aktörers handlande bidrar till att förstena den sociala verkligheten till förmån för vissa särintressen och till nackdel för andra” (Johannessen & Tufte 2003).

Det finns inom samhällsvetenskaperna två huvudsakliga typer av frågeställningar:

- *Ontologiska frågor* söker ta reda på hur verkligheten ser ut: ”handlar vi alltid lika i situationer som utifrån sett är lika eller handlar vi olika beroende på hur vi tolkar situationen?” (Ibid:16)
- *Epistemologiska frågor* söker svara på: ”kan vi få objektiv kunskap om det som sker eller är all kunskap – även vetenskaplig kunskap – föremål för tolkningar så att det finns olika åsikter och uppfattningar om den sociologiska verkligheten” (Ibid:16)

## Metodval

Den övergripande metod som valts är kvalitativ datainsamling. Eftersom empirin består av böcker, artiklar och internetkällor anses det lämpligt att genomföra en kvalitativ litteraturstudie/dataanalys. Denna metod beskrivs nedan tillsammans med några andra samhällsvetenskapliga metoder som man till viss del kan koppla till denna undersökning.

En alternativ metod som skulle ha kunnat ge ytterligare inblick och information i ämnet könsstymning som socialt fenomen är kvalitativa djupintervjuer. På grund av tidsbrist har dock ett val gjorts att istället genomföra en litteraturstudie. Om en vidareutveckling av ämnet ska göras i framtiden, vore det dock intressant att intervjua kvinnor som kommer från kulturer där könsstymning praktiseras. En annan möjlig metod är Grounded-theory-metoden, men även denna har dementerats på grund av tidsbrist. Materialet och aspekterna av ämnet är för stora och övergripande för att inom angiven tidsram kunna använda grounded-theory. Det finns vissa brister med att använda endast kvalitativ metod, vilka tas upp senare i detta metodavsnitt.

### **Kvalitativ metod**

Inom kvalitativa ansatser arbetar man med kvalitativa ”mjuka” data som ofta är i form av texter som ska bearbetas och tolkas. Dataanalysen sker löpande och integrerad i datainsamlingen, forskaren tolkar informationen och formar och omformar hypoteser och teorier kontinuerligt. Avsikten med kvalitativa ansatser är att få fram ”fylliga ansatser” och kopplas ofta till meningssamband. (Johannessen & Tufte 2003:21).

Dataanalysen i denna uppsats sker kontinuerligt med datainsamlingen. Allteftersom ny data samlas in omtolkas innehållet och nya hypotester och teorier formas. Avsikten med datainsamlingen och analysen är att få fram en bred förståelse för fenomenet och den aktuella verkligheten som aktörerna lever i.

## Meningssamband

Meningssamband är tolkande och förstående till sin natur och handlar om att försöka förstå meningen bakom varför individer agerar som de gör, vilka avsikter och motiv som ligger bakom. Verkligheten man undersöker och försöker tolka är redan tolkad av aktörerna och man försöker få grepp om deras egen förståelse av verkligheten. Det finns två inriktningar inom meningsaspekten. Den ena fokuserar på att tolka fenomen och handlingar i ljuset av meningssystem och kultur. Den andra inriktningen fokuserar på aktörernas intentioner och kallas även för ändamålsförklaringar.

## Orsakssamband

Orsakssamband handlar om att undersöka om ett socialt fenomen är ett resultat av ett annat fenomen och vilka förhållanden och mekanismer som ligger bakom, exempelvis kön, uppväxtvillkor och makt (Ibid).

I denna uppsats behandlas både meningssamband och orsakssamband. Meningssamband eftersom det sker en undersökning av vilka meningssystem och bakomliggande sociologiska och kulturella faktorer som kan förklara könsstymningens existens. Även ändamålsförklaringar är aktuella eftersom vilka intentioner som ligger bakom aktörernas handlingar till viss del behandlas. Vad gäller orsakssamband så är de betydelsefulla i sammanhanget, då könsstymning undersöks som ett resultat av andra fenomen och vilka faktorer som i så fall ligger bakom. Exempelvis så undersöks hur kultur, genus, etnicitet och makt hänger samman.

## **Kvalitativ dataanalys**

Vid kvalitativ dataanalys är syftet att få fram meningsinnehållet i texten. För att kunna förstå måste man systematisera vilket innebär kodning och kategorisering av datamaterialet:

- ”/a/tt komprimera, systematisera och ordna datamaterialet så att det är analyserbart.
- Att utveckla tolkningar av och perspektiv på den information som finns i datamaterialet”  
(Johannessen & Tufte 2003:106)

## **Etnometodologi**

Etnometodologi är en kvalitativ ansats utformad av Harold Garfinkel som handlar om att:

”förstå de metoder som de flesta använder för att organisera den sociala världen. Man sysslar med folks vardagsverklighet inom en viss kultur. Men etnometodologerna är inte främst intresserade av det konkreta innehållet i de gemensamma normer, värderingar eller verklighetsuppfattningar som finns i en kultur, utan av hur processer i en viss kultur ger mening till de handlingar som utförs. Aktörerna försöker finna det meningsfulla i alla handlingar och fenomen, och etnometodologerna är intresserade av att utröna hur folk finner mening med det som de gör.” (Johannessen & Tuft 2003:119)

I detta arbete undersöks den vardagsverklighet som människorna inom de kulturer som praktiserar könsstymning lever i, samt hur könsstymning kan existera som en meningsfull process i dessa kulturer.

### **Deskription**

Deskription innebär en beskrivning och redogörelse för hur något är eller ser ut och all fakta som samlas in måste kategoriseras och sorteras. Deskriptionen är empirisk och uppläggnings påverkas av den underliggande värderingen (Ejvegård 2003). Detta arbete består av en deskription, det vill säga en beskrivning och redogörelse för hur könsstymning kan förklaras och förstås som ett socialt fenomen. För att redogöra för denna teori har den insamlade datan kategoriserats och sorterats.

### **Hypotesprövning**

En hypotes är ett antagande som innebär kvalificerade gissningar, det vill säga att antagandet bygger på kända fakta. Man vill med detta klargöra vad som förorsakat fenomenet (Ejvegård 2003). Hypotesen, eller antagandet, i denna uppsats är att det går att förklara och förstå könsstymning som ett sociologiskt fenomen. Denna hypotes grundar sig i kvalificerade gissningar som bygger på kända fakta i form av litteratur, artiklar och internetkällor. En av avsikterna med arbetet är att förklara vad som förorsakat könsstymning, det vill säga varför sedvänjan har uppkommit och varför den fortfarande existerar.

## **Teoribildning**

Teoribildning innebär att man ämnar konstruera en teori för hur en viss del av samhället fungerar. Man vill ta reda på hur olika delar hänger ihop och fungerar, samt försöka besvara de frågor vi har vad gäller vissa företeelser. Teorin bildas ur den fakta vi har ur vilken vi kan härleda hypotester. Teoriutvecklingens riktning är alltid klar (Ejvegård 2003). Genom den grundläggande tesen om att könsstympling kan förklaras och förstås som ett sociologiskt fenomen, ämnas beskriva hur de samhällen eller kulturer där könsstympling praktiseras ser ut och fungerar i förhållande till sedvänjan. Könsstymplingens historia, utförande och fortsatta existens är av intresse. Utifrån det material som studerats är den grundläggande hypotesen att könsstympling är ett komplext socialt, kulturellt och politiskt system.

## **Hermeneutik och introspektion**

Hermeneutik betyder tolkningslära och är vanlig inom samhällsvetenskaperna. Dessa tolkningar bygger på att vi kan se in i oss själva – introspektion - och förstå andra människors känslor och upplevelser - empati. Introspektion, som även kallas sinnesdata-metod, innebär att då man ska undersöka en viss social företeelse funderar över vilken betydelse företeelsen har för en själv. Sedan framhäver man de sidor hos fenomenet som man berörs av. Låter man introspektionen inleda datainsamlingen, med en själv som första fallet i urvalet, och sedan övergår till en annan datainsamlingsmetod har man många fördelar (Thurén 2003, Eneroth 1994).

Man kan säga att denna undersökning har hermeneutiska drag eftersom syftet är att försöka förstå och förklara könsstympling som ett sociologiskt fenomen. Genom att ha mig själv och min egen introspektion som ”första fallet” finns en utgångspunkt för undersökningen. Genom den personliga introspektionen väcker sedvänjan starka känslor. Genom detta uppstår en känsla av medlidande och empati med de könsstympade kvinnorna. För att över huvud taget kunna genomföra uppsatsen på ett någorlunda objektivt sätt, gjordes ett försök att åsidosätta de egna förutfattade meningarna för att kunna förstå könsstymplingens natur.

## Urval och avgränsningar

Vid ett kvalitativt urval vill man för att undvika slumpmässiga urval ha ett urval som innehåller så många olika kvaliteter som möjligt. Man vill göra medvetna och strategiska urval med så många olika aspekter som möjligt. För att få ett så varierat och brett urval som möjligt har en mängd olika artiklar, böcker och internetkällor som behandlar ämnet könsstymning studerats. Avgränsningarna är få eftersom ett stort och varierat material studerats med syftet att få med så många aspekter av fenomenet som möjligt. Avgränsningen gäller främst studiematerialet. Det vill säga att endast text i olika former använts och inte exempelvis intervjuer eller observationer.

En annan avgränsning, som dock inte varit avsiktlig, är att fokus i denna uppsats ligger på könsstymning som praktiseras i Afrika. Detta på grund av att det material som framkommit och använts nästan uteslutande handlar om Afrika. Dock anses materialet vara tillräckligt relevant för att tala om könsstymning i generella termer eftersom det är grundläggande sociologiska begrepp och teorier som är huvudpoängen. Dessutom är det i Afrika som man till största delen praktiserar könsstymning. Analyserna i detta arbete anses i stort sett kunna appliceras på könsstymning världen över.

## Tillvägagångssätt

Så snart problemformulering och syfte var bestämt genomfördes en ämnesordssökning i KAU's och Karlstads Stadsbiblioteks kataloger (sökord: *kvinnlig omskärelse* och *könsstymning*). Dessutom genomfördes även en internetsökning på samma sökord som ovan. Här framkom en hel del informativa sidor, de flesta från organisationer som på ett eller annat sätt arbetar med mänskliga rättigheter. Det första steget i undersökningen var alltså att samla in, läsa igenom och sortera och kategorisera litteraturen. Problemformulering och syfte var klart och likaså en ungefärlig disposition. Utifrån detta material söktes sedan sociologiska teorier och perspektiv som skulle kunna fungera som utgångspunkt för syftet och analysen. Socialpsykologiska teorier visade sig vara lämpliga för att besvara problemformuleringen, och då främst symbolisk interaktionism. Även ett intersektionellt genus- och etnicitetsperspektiv samt interkulturella teorier visade sig vara användbara vid analysen.

Under arbetet med dispositionen formulerades en rad olika huvud- och underrubriker och allteftersom det empiriska materialet bearbetades placerades olika teorier och perspektiv in under respektive rubrik. Både huvud- och underrubrikerna förändrades under arbetets gång, vissa rubriker fick byta namn eller tas bort samtidigt som nya rubriker och ny information lades till kontinuerligt. Det insamlade materialet har lästs igenom, bearbetats och förändrats kontinuerligt under hela arbetets gång.

## Källkritik

### **Förförståelse**

Genom socialisation inskolars människor till att uppfatta verkligheten på ett visst sätt. Denna verklighetsuppfattning skiljer sig åt från samhälle till samhälle och man kan därför inte förutsätta att ens egen förförståelse är den riktiga. Förförståelsen och förutfattade meningar kan revideras då man får ny kunskap och nya erfarenheter och man får därmed en ny förförståelse. Det uppstår ett växelspel mellan förförståelse och erfarenhet vilket kallas för hermeneutisk cirkel eller hermeneutisk spiral (Thurén 2003).

Förförståelsen innan påbörjandet av denna uppsats grundade sig i okunskap och fördomar. Den spontana åsikten var att könsstympning var ett fruktansvärt inhumant och irrationellt ingrepp och övergrepp som stred mot de egna grundläggande värderingarna gällande jämställdhet, frihet och demokrati. Efter att ha läst igenom det insamlade materialet förändrades dock inställningen till könsstympning. Materialet gav en insikt i att verkligheten är mycket mer komplicerad än så och att det finns relativt logiska sociologiska förklaringar till sedvänjans existens. Förförståelsen har genom en kontinuerlig process förändrats, likt en hermeneutisk spiral, allteftersom ny litteratur som givit ytterligare perspektiv och förståelse för sedvänjan bearbetats.

### **Objektivitet**

Som forskare är man skyldig att sträva efter objektivitet vilket kan vara svårt ibland då man inte alltid är medveten om sina egna fördomar eller förutfattade meningar (Ejvegård 2003). Ordet *objektivitet* kommer från latinets *obicere* som betyder ”framkastat, framställt” och det kan innebära olika saker. Den ideala definitionen av objektivitet inom all forskning är dock:

”forskaren ska vara saklig, fördomsfri och opartisk, och inte subjektiv så att han låter sina egna uppfattningar dominera. En forskare måste förhålla sig kritisk, konfrontera sina egna uppfattningar med data och överge egna uppfattningar om forskningsresultatet visar någonting annat” (Johannessen & Tufte 2003:18)

I begynnelsen av detta arbete fanns en hel del personliga fördomar. Ganska snart insågs dock att dessa måste ”läggas åt sidan” för att över huvud taget kunna förstå fenomenet kvinnlig könsstympling. Hade fördomarna fått styra hade det varit omöjligt att kunna förstå sedvänjan och därmed även omöjligt att kunna förklara dess innebörd och existens. Eftersom könsstympling praktiseras av flera miljoner människor världen över är det logiskt att sedvänjan måste vara långt mer komplex än vad de egna fördomarna antydde. Ju fler artiklar och texter som lästes, desto lättare blev det att överkomma och åsidosätta fördomarna.

### **Reliabilitet**

Reliabilitet betyder tillförlitlighet. Det vill säga om mätningarna är korrekt gjorda. Hög tillförlitlighet och användbarhet hos ett mät- och måttinstrument innebär hög reliabilitet. Att räkna rätt innebär att eliminera slumpfaktorn så att andra som gör samma undersökning med likartade förutsättningar kommer fram till samma resultat, det vill säga att resultaten är intersubjektivt testbara (Johannessen & Tufte 2003, Ejvegård 2003, Thurén 2003). Eftersom metoden för denna uppsats är kvalitativ dataanalys är subjektivitet ett naturligt dilemma. Sedvänjan som undersöks är ett oerhört komplext sociologiskt fenomen som innebär många möjliga vägar till förståelse och förklaring. Utgår man från det valda materialet och de sociologiska teorier som använts anses dock undersökningen ha en tillräckligt hög reliabilitet och en möjlighet för andra att komma fram till liknande resultat.

### **Validitet**

Med hög validitet avses om forskaren har lyckats mäta det han eller hon har haft för avsikt att mäta, ingenting annat. Det handlar om giltighet och kvalitetskrav, det vill säga hur väl datan representerar fenomenet och det är inget absolut mått. Det kan vara svårt att bedöma om indikatorer är valida. Man använder ofta sunt förnuft samt systematiska validitetstester. Låg reliabilitet hos ett mätinstrument leder till låg validitet men om reliabiliteten är hög kan validiteten bedömas olika av olika personer (Johannessen & Tufte 2003, Ejvegård 2003, Thurén 2003).



Valet att arbeta med sekundärdata innebär alltid en viss risk men eftersom utgångspunkten varit ett stort och brett empiriskt material anses andrahandsdatan sammantaget vara tillräckligt valid för uppsatsens syfte. Eftersom en kvalitativ urvalsmetod använts, har det insamlade materialet genom ständig process reviderats allteftersom ny data har tillkommit. Därmed har slumpfaktorn minimerats. Materialets bredd har bekräftat den grundläggande tesen, nämligen att könsstymning kan förklaras och förstås som ett sociologiskt fenomen.

Vid litteratursökningen, både i bibliotekskataloger och på internet, fanns i stort sett endast västerländska källor. Därför är det naturligt och nödvändigt med en kritisk hållning till det egna materialet. Källor som använts är färgade av ett västerländskt perspektiv och diskurs utifrån en globaliserad ”vit” norm. Dock anses materialet ändå vara väsentligt, eftersom intresset inte enbart ligger i att helt objektivt skildra fenomenet, vilket inte heller är möjligt. Man måste dock vara medveten om, då man läser denna uppsats, att den beskrivning av könsstymning som förekommer är skildrad utifrån ett västerländskt perspektiv. Viss kritik riktas även till de använda källorna i avseendet att det lätt kan missförstås att kvinnlig könsstymning endast är en kvinnofråga. Källorna poängterar ej tillräckligt att det finns ett inbyggt barnperspektiv som är viktigt att beakta. Enligt FN’s Barnkonvention är man barn till dess man fyller arton år, vilket innebär att de som könsstympas är barn och inte kvinnor.

## Analys

Analysen av undersökningen har delats in i olika delar som kopplar samman centrala begrepp och teoretiska utgångspunkter med fenomenet könsstympling. Detta är en medvetet vald metod för att underlätta för läsaren och för att lättare kunna relatera teorier till uppsatsens syfte.

### Definitioner av kvinnlig könsstympling

Uppsatsen inleds med några definitioner av begreppet kvinnlig könsstympling varav samtliga använder termen *kvinnlig* i sina definitioner. Bland andra Nationalencyklopedins definition antyder att könsstympling skulle utövas på kvinnor:

”/.../ stympande ingrepp som av sedvänja utförs i vissa kulturer på unga kvinnor /...”  
(Nationalencyklopedin 2006)

Man måste dock vara uppmärksam på att det enligt Barnkonventionen handlar om barn, inte om kvinnor. I UNICEF's förkortade version av Barnkonventionen står att läsa: ”/a/artikel 1 Ett barn – det är varje människa under 18 år” (UNICEF 2006). Nationalencyklopedins definition som säger att ingreppet utförs på ”unga kvinnor” är därför inte riktig. Ingreppet utförs på barn. En möjlig tolkning av Nationalencyklopedins definition skulle kunna vara att flera av de barn som könsstympas i sina egna kulturer räknas som unga kvinnor. Men eftersom åldern för könsstympling, som tidigare presenterats under könsstymplingens utförande, varierar mellan åtta dagar efter födseln upp till femton år bör man undgå att kalla dem för kvinnor. För att poängtera detta används därför begreppet flickor/kvinnor i så stor utsträckning som möjligt i analysen av denna undersökning.

### Socialpsykologiska begrepp och teorier

#### **Socialisation**

Genom socialisationsprocessen lär sig barnen de kulturella och sociala koder som gäller i det samhälle där de växer upp. Socialisation är en livslång process där kulturella värderingar och traditioner förs över mellan generationer.

De flesta av de kulturer eller samhällen där könsstympling praktiseras är kollektivistiska och därför finns många socialisationsagenter med och påverkar barnens uppväxt både i den primära och i den sekundära fasen. Familjen i dessa samhällen är oftast inte bara kärnfamiljen, utan en utvidgad familj eller släkt. Fler socialisationsagenter innebär större tryck på barnet då det gäller bland annat anpassning till rådande normer och förväntningar. Det kan därför vara svårt för flickor och kvinnor att gå emot den rådande ordningen vad gäller könsstympling, eftersom påtryckningarna från omgivningen är många och stora.

### **Människan är social**

Genom socialisation lär sig människan att vara social. Därmed blir hon även mer och mer beroende av andra. Den sociala styrningen och de förväntningar som finns på individen är större på mindre orter. De signifikanta andra, som i kollektivistiska kulturer är fler än i individualistiska kulturer, lär barnen vilka normer och regler som gäller. På så vis byggs olika gruppnormer upp. Att tillhöra en grupp – ingruppen - blir viktigt för den egna identiteten och tryggheten. Samtidigt formulerar man tankar och föreställningar om ”de Andra” – utgruppen. Den generaliserande andres normer finns inbyggda i ingruppens medlemmar och att könsstympla flickor är en viktig del av gruppidentiteten och känslan av tillhörighet. ”De Andra”, som exempelvis inte praktiserar könsstympling, blir då del av utgruppen, och vice versa. Många kvinnor vet exempelvis inte att det finns kvinnor i världen som inte könsstymplas. De tror att könsstympling är det normala och till och med en naturlig del av det kvinnliga könet. Dessa grupper eller stammar lever ofta relativt isolerade från omvärlden på mindre orter på landsbygden, utan tillgång till exempelvis TV, radio och tidningar.

Föreställningarna om hur man ska och bör bete sig blir allt tydligare genom olika utvecklingsstadier och följs inte dessa störs den sociala ordningen. Kvinnor som ifrågasätter könsstymplingens existens, eller motsäger sig att könsstymplas, kan känna dåligt samvete och skam då de inte följer gruppens internaliserade normer. Deras beteende sanktioneras på olika sätt. Möter de inte upp till den generaliserande andres förväntningar, förväntningar som innebär att de måste könsstymplas för att accepteras och inkluderas i gruppen/stamgemenskapen, förlorar de ansiktet. Konsensus är viktigt för att kunna fungera i ett samhälle eller grupp.

För att männen ska kunna förstå vad kvinnorna, deras fruar och döttrar, går igenom krävs sympatisk introspektion och empati. Männen är för lite insatta i könsstymplingens utförande, med tillhörande smärta och komplikationer, för att kunna känna riktig empati. Kanske fler män skulle bli motståndare till könsstympling om de fick vara delaktiga vid själva genomförandet, samt informeras om de svåra smärtor och komplikationer som uppstår.

### **Sociala roller och identiteter**

Sociala roller handlar om förväntningar. Viktiga identitetskällor är exempelvis kön, klass och etnicitet/nationalitet. I icke-globaliserade samhällen, som de samhällen är där könsstympling praktiseras, finns det begränsat utrymme för fri vilja och individualitet. De sociala rollerna är relativt fasta och nedärvda. För kvinnorna är könsstympling en viktig del av deras identitet som kvinnor och även som etnisk grupp. I en del av de grupper som praktiserar könsstympling kan man kanske se sociala roller som sociala fakta. Kvinnornas sociala roller, som innebär att de ska könsstympas, har internaliserats och de utför sina roller som det förväntas av dem.

### **Grupp och kollektiv**

En grupp präglas av samspel, känslomässiga band och gemensamma värderingar och uppfattningar. I kollektivistiska samhällen och grupper är dessa samspel och värderingar ofta starkare än i individualistiska eller ”globaliserade” samhällen. Individernas beteende i könsstymmande samhällen måste förstås på gruppnivå, där individens agerande är en process beroende av samspelet mellan människorna i gruppen.

Primärgrupperna i kollektivistiska samhällen är stora, och därmed är primärgruppsfunktionen präglad av en stark solidarisk känsla. Speljaget ger kvinnorna en bild av sig själva och de internaliserade normerna styr dem och begränsar deras frihet. ”Könsstymplingsnormerna” i dessa grupper kan vara så djupt internaliserade hos kvinnorna att de aldrig skulle komma på tanken att bryta mot dem.

## Social identitet

Den sociala identiteten handlar om olika attribut som andra tillskriver individen. Den avgör exempelvis om ett barn ses som ett barn eller en vuxen, om en flicka är en flicka eller kvinna. Beroende på om flickan är könsstympad eller ej, tillskriver egengruppen flickan vissa egenskaper vilket påverkar flickans förhållande till gruppen och den gemenskap den medför. Flickorna lär sig tidigt vad som krävs av dem för att de ska tillhöra gruppen, bli accepterade och få status och egenvärde. Könsstympad eller icke-könsstympad kan vara en distinkt egenskap som kategoriserar flickor eller kvinnor och tillskriver dem vissa egenskaper. Detta kan leda till att de hamnar i egengruppen eller i främlingsgruppen. Det ligger i kvinnornas intresse att favorisera den ”könsstympade gruppen”, eftersom de får en positiv social identitet av att vara medlem av denna grupp (innan har de överhuvudtaget ofta ingen social identitet eller gruppstillhörighet). Fördomar mot icke-könsstympade kvinnor uppstår bland annat eftersom de inte är medlemmar av egengruppen utan tillhör främlingsgruppen. Att favorisera den egna gruppen är väsentligt för samarbete och framgång. De sociala representationerna håller samman gruppen genom kommunikation och gemensam syn på verkligheten. I ett kollektiv offerar sig individen för gruppen och åsidosätter sina egna önskemål och krav för att tillmötesgå gruppen.

## Personlig identitet

Utrymmet för den personliga identiteten i kollektivistiska samhällen kan vara små. Möjligheterna för flickorna att själva välja om de vill könsstympas eller ej är begränsade. Den kollektiva gemenskapen går före personliga mål och önsknings och därför väljer kanske många flickor att ”följa med strömmen” för att inte störa gruppens harmoni.

## Den avvikandes roll och identitet

Flickor och kvinnor som motsäger sig könsstympning i de grupper där könsstympning är norm, lever inte upp till gruppens förväntningar och kan känna skam. Eftersom könsstympade flickor/kvinnor är de ”normala” i gruppen förstärks den icke-könsstympade flickans/kvinnans känsla av utanförskap. ”De normala” kanske stämplar den ”icke-normala” flickan/kvinnan och stöter ut henne, vilket Goffman kallar för stigma. Individer med ett stigma räknas inte som fullt mänskliga. De diskrimineras på olika sätt och deras livsmöjligheter reduceras.

## **Interaktion och relation**

Barnet lagrar erfarenheter av både rätt och orätt i sitt jag genom olika typer av sanktioner. Att bli könsstympad är exempelvis något som ofta belönas med olika typer av gåvor och privilegier. Jaget formas genom sociala processer och relationer som är fundamentala samspel. De innefattar bland annat reproduktion av släktet, skyddsbehov och införskaffande av föda. De samhälleliga relationerna – gesellschaft – handlar om makt- och auktoritetsrelationer. De kan bland annat handla om mäns makt över kvinnor och deras sexualitet, eller om vissa kvinnors makt över andra kvinnor. Ritualiseringar är viktiga vid konstruktionen av ett samhälle. De kan till och med ses som heliga, eftersom de skapar en fasthet och trygghet i tillvaron. Könsstympning som ritual och sociologiskt fenomen kan vara ”heligt” för människorna som praktiserar det. Man kanske tror att samhället inte skulle fungera utan denna sedvänja. Det är viktigt för männen att kontrollera kvinnorna, eftersom de är väsentliga för reproduktionen av släktet, vid skydd och omhändertagande av barnen samt ansvariga för hem och föda.

## **Sociala symboler**

Sociala symboler och objekts meningar är sociala produkter som kommer från social interaktion. Människor handlar utifrån den mening dessa har för dem. Rollförväntningar på människor som sociala objekt är stabila sociala strukturer, men de kan förändras genom olika processer. Symboler har en känslomässig mening och kan vara vanemässiga. Könsstympning, med tillhörande symboler och ritualer, är en så naturlig del av gruppens liv att de genomförs vanemässigt utan större eftertanke. De är viktiga för gruppens gemenskap och identitet och genom exempelvis rituell dans förstärks gemenskapskänslan.

## **Religionens praktiska dimension**

Durkheim talar om religionens praktiska dimension som innebär att de rituella handlingar och symboler som brukas inom vissa grupper är viktigare än själva trosinnehållet. Detta kan kanske vara fallet i en del av de kulturer där könsstympningen är en ceremoniell handling. Själva ritualen och allt som den omfattar är viktigare än tron på könsstympningens egen betydelse.

## Ett intersektionellt perspektiv med fokus på genus och etnicitet

Eftersom utgångspunkten för denna uppsats är *kvinnlig* könsstympling (med hänvisning till den kritik som tidigare framförts vad gäller termen *kvinnlig*) är det både naturligt och nödvändigt att behandla begreppen genus och/eller könsroller. Eftersom feminism och kvinnoforskning är präglad av en ”vit” och västerländsk norm är det viktigt att man även tar hänsyn till andra faktorer som klass och etnicitet då man studerar genus. Jag har därför valt att presentera ett intersektionellt perspektiv med fokus på både genus och etnicitet.

### **Intersektionalitet**

Det är både svårt och onaturligt tala om genus utan att nämna etnicitet och vice versa. Genus betyder olika saker i olika kulturer. Motståndare till ”intersektionalitetsperspektivet” menar att vara kvinna är det mest grundläggande och att alla kvinnor i världen därmed har någonting gemensamt. Detta stämmer dock inte om man ser till exemplet med de afrikanska samhällen där senioritetsprincipen är överordnad och genus är underordnad. Skulle man fråga människor världen över hur de skulle definiera och ”rangordna” sig själva, skulle förmodligen svaren bli mycket varierande. Förmodligen skulle de som har varit förtryckta på grund av sin etniska härkomst (eller hudfärg) prioritera och placera den kategorin överst i hierarkin och en feminist skulle prioritera genus och säga att hon är kvinna först och främst. En könsstympad kvinna skulle kanske i första hand säga att hon är könsstympad (i de kulturer där könsstympling innebär någonting positivt).

### **Genus och könsroll**

Genom könsrollsocialisation lär sig kvinnorna sina genus-/könsroller och bygger i relation till detta upp sin identitet. Kulturens och gruppens normer internaliseras och flickorna lär sig vad som förväntas av dem som flickor och kvinnor. I kollektivistiska och ”icke-globaliserade” kulturer är det svårt för flickor och kvinnor att själva påverka sina könsroller. De förväntas helt enkelt leva upp till de fasta och strukturella samhälleliga könsrollerna som existerar inom respektive kollektiv. Det manliga könet gynnas i och med att pojkar får mer makt och betydelse än flickorna.

Könsstymningen kan i vissa kulturer vara ett sätt att skapa könsrollerna kvinnor och män, eftersom klitoris anses vara en manlig rest och förhuden en kvinnlig rest. Vad som är kvinnligt och manligt är kulturellt betingat. I de kulturer där man könsstympar innebär könsstymningen ofta att flickan blir en ”riktig kvinna”.

## **Etnicitet**

Etniska grupper vet att de har någonting gemensamt. De delar identitet och skiljer sig från andra etniska grupper. I vissa etniska grupper kan könsstymningen vara viktig för den gemensamma identiteten och något som skiljer dem åt från andra etniska grupper (i den mån de har kontakt med andra etniska grupper). Den egna gruppen och dess beteenden, kultur och traditioner är norm och andra räknas som avvikelser.

## **Kultur**

Etniska grupper delar ofta kultur som innebär en känsla av social trygghet. De kulturella värderingarna går i arv mellan generationer och de skapar ett ”vi”, en gemenskap som samtidigt skiljer oss från ”dom”. Könsstymning som en del av en grupps kultur är en djupt rotat värdering och norm som internaliseras i nya generationer.

## **Gruppkultur**

Genom samspel med andra formar man sin identitet och känner trygghet. Flickorna och kvinnorna känner sig trygga i gruppen så länge de följer gruppens gemensamma värderingar och normer. Dessa värderingar känns naturliga och blir ett levnadsideal för flickorna/kvinnorna. De har gått i arv och format deras tankesätt och format ett ”vi” (för de som könsstympas), och ett ”dom” (för de som ej könsstympas)

## **Kulturell relativism**

För att över huvud taget kunna förstå varför könsstymning har existerat i tusentals år och ser ut att fortsätta existera världen över, måste man förhålla sig till fenomenet med kulturell relativism. Man måste bli medveten om sin egen etnocentrism och studera andra kulturer med sin egen kultur till viss del ”lagd åt sidan”.



Vissa kulturella fenomen är lättare att acceptera än andra och könsstymning är kanske ett av de fenomen som generellt sett är svårt för ”västerlänningar” att acceptera. Men man behöver inte acceptera könsstymning för att kunna förstå varför det existerar. Huvudsaken är att man studerar fenomenet med ett öppet sinne och sätter sig in i och empatiserar med de människor som det handlar om.

## Interkulturella begrepp och teorier

Interkulturella teorier är nära sammankopplade med definitioner av kultur eftersom de i stort sett handlar om kulturella drag och skillnader. De begrepp som passar in på de kulturer där sedvänjan praktiseras har plockats ut och dessa är även motsatspar till de begrepp som beskriver exempelvis Sverige. Detta kan underlätta förståelsen av dessa kulturer samt visa på skillnader mellan dem och vår egen kultur. Återigen så handlar det om kulturell relativism och att kunna analysera och förstå andra kulturer på ett så objektivt sätt som möjligt. Det handlar även om empati och ödmjukhet inför andra människor.

De samhällen där könsstymning förekommer är i mer eller mindre utsträckning kollektivistiska samhällen. Det vill säga att flickorna/kvinnorna sätter gruppens/stammens intressen före sina egna. Kollektivistiska kulturer (”vi-kulturer”) är även skam-kulturer (till skillnad mot individualistiska ”jag-kulturer” där man känner skuld, exempelvis i Sverige). I skam-kulturer representerar man en hel grupp eller kollektiv. Man talar ofta om heder, och därmed blir hela gruppen ansvarig för den enskilde individens misslyckanden. Skulle en flicka/kvinna vägra att låta sig själv eller sin dotter könsstymmas, skulle det påverka hela gruppen eller stammen som då förbehåller sig rätten att sanktionera flickans/kvinnans beteende. Flickorna/kvinnorna i de samhällen eller kulturer där könsstymning är norm känner sig trygga med gruppen så länge de följer gruppens värderingar och normer. I dessa kulturer råder även ofta en hierarkisk maktstruktur där det är männen som har makten över flickorna/kvinnorna som till viss del säkert känner sig trygga med denna ordning. ”Könsstymmande kulturer” är även ofta integrerande. Därför är det viktigt för flickorna/kvinnorna att hålla sig på god fot och bli accepterade av stammen/gruppen som ingår i deras privata zon.

## Avslutande diskussion

Detta avslutande kapitel är av personlig karaktär. Jag har här valt att släppa på den objektivitet som jag eftersträvat under hela arbetets gång. Jag vill att läsaren ska få en inblick i författarens ”värld” och tillåter därför mig själv att vara personlig och uttrycka egna värderingar och åsikter. Jag vill med en gång poängtera att jag inte försvarar könsstymplingens fortsatta existens, men att jag genom denna undersökning fått en ökad förståelse för varför fenomenet existerar.

Jag inleder med en allmän diskussion kring det jag valt att kalla för den ”vita” normen eller ”överhögheten”. Detta perspektiv är viktigt att beakta då man studerar könsstympling som ett sociologiskt fenomen, speciellt då jag som ”vit” har skrivit denna uppsats och dessutom utgått i huvudsak från ”vita” källor. Diskussionen har vidare delats in i olika underrubriker för att på så vis försöka strukturera tankar och reflektioner på ett överskådligt sätt.

### ”Svensk överhöghet”

Kunskap, vetenskap, utbildning, konst, litteratur, kultur och så vidare, definieras utifrån en ”vit” norm. Då vi bedömer andra gör vi ofta det utifrån ett bristperspektiv. Det vill säga att vi ”beslutar” vem som är fattig, underutvecklad och kulturellt kompetent. Samspel och maktrelationer döljs genom att vi ser andra som underlägsna om de saknar något som vi anser vara grundläggande, orsakerna förläggs till ”offren”. Det är vi i Sverige som bestämt att sedvänjan ska kallas *kvinnlig könsstympling*. Därmed lägger vi även, som jag kan se det, två värderingar i begreppet. Dels antyder denna översättning av begreppet att kvinnor som könsstympas utsätts för ett övergrepp och att de är underlägsna, förtryckta och icke-jämställda. En annan tolkning innebär att begreppet antyder att det är *kvinnor* och inte *barn* eller *flickor* som könsstympas.. Dessa värderingar grundar sig i en ”vit”, svensk norm som inte tar hänsyn till de utsatta flickornas och kvinnornas egen verklighet. Sverige visar på detta sätt sin överhöghet.

Då könsstympade flickor eller kvinnor kommer till exempelvis Sverige, kan de uppleva en identitetskris då de inte längre tillhör normen. De tillhör inte längre de ”normala kvinnorna” och de möts ofta av ett stigmatiserande eller fördömande beteende.

En annan tanke som väcks är att vi i västvärlden har en annan syn på fysisk smärta än man kanske har i dessa länder/kulturer/gemenskaper. I väst anser vi att ingen ska behöva utsättas för fysisk smärta, det är något vi fruktar precis som döden. I andra länder har man inte samma syn på fysisk smärta, det anses stärka personen och visar på mod. Detta visar sig bland annat i de kulturer som belönar och firar endast de flickor som under stympningen inte protesterade, grät eller skrek.

### ”Våra vita kvinnors” verklighet

Sverige är ett land vars värderingar grundar sig i ”demokrati och jämställdhet”. De samhällen som könsstympar kvinnor anser vi bryter mot dessa ”vita” grundläggande värderingar. I dagens västerländska samhälle blir plastkirurgi och skönhetsoperationer allt vanligare. Då västerländska kvinnor frivilligt opererar sina könsorgan av estetiska skäl, räknar vi det inte som förtryck och underlägsenhet. I Sverige är könsstympning förbjudet enligt lag men hur ska då en svensk läkare förhålla sig till en afrikansk kvinna som söker upp henne i syftet att ”försköna” sitt könsorgan? Hur jämställd är egentligen kvinnan som för att se bättre ut väljer att skära bort eller på annat sätt modifiera delar av sitt könsorgan? Dessa kvinnor omfattas inte av lagstiftningen som förbjuder könsstympning och de klassas inte heller som könsstympade. Kvinnor som modifierat utseendet på sitt könsorgan, eller kvinnor som tvingats amputera en sjuk kroppsdel känner sig förmodligen inte stympade. Man måste därför även fråga sig vem man definierar och begreppsliggör för. De som har makt och resurser att definiera gör det meningsfullt för ”de Sina”. För ”de Andra” är det kanske inte lika meningsfullt och ibland kanske helt oförståeligt. Att vi i detta sammanhang talar om ”de Andra” i termer av stympade, underutvecklade, förmoderna, fattiga, traditionella, förtryckta och underlägsna kan för ”de Andra” tyckas lika obegripligt som att tala om kvinnorna i väst som jämställda och fria då de opererar in silikonbröst, fettsuger, förstorar läpparna, hetsbantar, eller skönhetsopererar könsorganen. Precis som i det gamla Egypten finns det även idag de som könsstympar för att kvinnans könsorgan ska bli estetiskt vackrare och renare. Dessa är exempel som visar vikten av att vara medveten om vilka kvinnor vi talar om när vi diskuterar patriarkat, jämställdhet och över- och underordning. Feminismen skildrar ”våra vita kvinnors” verklighet i en värld som för oss västerlänningar anses vara modern, industrialiserad, utvecklad och global. Då vi talar om kvinnor i andra samhällen och kulturer måste vi ta hänsyn till att vi inte rakt av kan applicera vår egen begreppsapparat och att genus alltid är en social konstruktion som är beroende av kontexten.

## Makt och kontroll

Eftersom könsstympning existerar i så många olika länder finns det minst lika många olika förklaringar till varför könsstympning uppstod och varför sedvänjan praktiseras än idag. Att förklara könsstympningens existens är ingen enkel sak. Det handlar om ett mycket komplext och socialt konstruerat fenomen. Min övergripande tes till varför könsstympning praktiseras är dock den patriarkala maktstrukturen, en hierarkisk ordning där mannen är överordnad och kvinnan är underordnad. I grund och botten anser jag att könsstympning handlar om mannens kontroll över kvinnan och hennes sexualitet. Detta har sedan utvecklats till att ta olika uttryck i olika rumsmässiga och tidsmässiga kontexter. Allteftersom denna sedvänja har etablerat sig i olika samhällen och kulturer under flera tusen års tid, har den blivit en djupt rotad tradition med starka sociala, kulturella och politiska rötter. För att över huvud taget kunna förstå varför könsstympning existerar måste man på något sätt förhålla sig till sedvänjan med viss kulturell relativism. Den patriarkala och strukturella diskrimineringen av kvinnor som yttrar sig genom könsstympning har på olika sätt "dolts" under lång tid. Jag tror därför inte att varken männen eller kvinnorna i dessa kulturer skulle prata om könsstympning i dessa termer. Sedvänjan har vuxit sig fast i dessa människors "väsen". Den är en självklar och "nödvändig" del av deras etniska, kulturella och sociala arv.

Den som har makten har även möjligheten att besluta om vilka regler som ska gälla, vilket leder till förhållanden som på ett eller annat sätt gynnar makthavaren. Att könsstympla flickor har gynnat endast en part, makthavarna. Ingen kan väl knappast påstå att barnen/flickorna/kvinnorna själva gynnas av att könsstymplas. Flickorna och kvinnorna har dock genom den strukturella diskrimineringen *kommit* att gynnas av att könsstymplas, eftersom deras "val" har konsekvenser. Skulle de välja att inte könsstymplas blir de straffade. De förskjuts från gemenskapen, får inte gifta sig och skapa familj. Väljer de att könsstymplas hamnar de inom ramen för "normalt" beteende och kan leva sitt liv i gemenskapen. Eftersom människan i första hand är en social varelse skulle isoleringen upplevas som någonting värre än själva smärtan och lidandet av att könsstymplas. Detta väcker frågor om vad som händer med de flickor som könsstymplas men som ett resultat av detta blir infertila. Faller de utanför ramen av "normalt" beteende? Stöts de ut ur gemenskapen? Vad händer med dem?

Socialstyrelsen anser att den mest grundläggande anledningen till könsstymplingens existens är männens kontroll av kvinnans sexualitet. Detta är jag beredd att hålla med om. Redan för tusentals år sedan tror jag att kvinnorna könsstympades för att männen ansåg sig ha rätt till kvinnans kropp, sexualitet och avkomma. Detta har sedan spridit sig världen över och tagit sig olika uttryck inom olika kulturer och grupper. Sederna och traditionerna kring könsstympling varierar och likaså föreställningarna kring dess existens. Jag tror ändå att det mest grundläggande, om än omedvetet eller undangömt, är männens kontroll över kvinnorna. Infinner sig kvinnan inte i denna socialt konstruerade sedvänja bestraffas hon på olika sätt. Utan make kan hon inte försörja sig. Utan barn är hon ingenting värd. Utan gemenskapen överlever hon inte, och så vidare.

## Identitet

Könsstympade kvinnor står högre i hierarkin i de samhällen där sedvänjan praktiseras – de tillhör normen. Icke-könsstympade kvinnor räknas som avvikelser. "Vi" (de som är som jag) som delar grundläggande värderingar, kultur och traditioner sätts i kontrast till "de Andra" (de som inte är som jag). På så sätt förstärks den egna identiteten och man skapar trygghet i den man är och vilken grupp, samhälle eller kultur man tillhör. I många av de samhällen eller kulturer där könsstympling praktiseras, är sedvänjan en väletablerad tradition som får ett värde i att den är en väsentlig del av den etniska identiteten. Skulle man ta bort könsstympling skulle många förmodligen känna sig berövade en viktig del av sitt etniska och kulturella arv. Könsstympling är för många en stark länk med det förgångna och en grundläggande social tradition som är viktig för den egna gruppens identitet.

## Religion

Som tidigare konstaterats så tycks ingen religion påbjuda kvinnlig könsstympling/omskärelse och traditionen har förekommit långt innan många av världsreligionerna uppkom. Det finns ändå de som tror att det i exempelvis Koranen står skrivet att kvinnor ska omskäras, vilket kan bero på att många är analfabeter och inte kan verifiera vad som egentligen står skrivet. Det ligger säkerligen i mångas intressen att hävda att religionen påbjuder att kvinnan ska könsstympas.

## Initieringsrit

Inom vissa kulturer är könsstympning en initieringsrit som ger flickan förändrad status och tillgång till vuxnas hemligheter. I en del kulturer hänger detta ihop med att klitoris anses vara en manlig rest som måste avlägsnas för att undvika att man blir tvåkönad. Detta argument håller dock inte i de kulturer där man utför infibulation. Könsstympning innebär bland annat att flickorna träder in i vuxenvärlden och blir fullvärdiga kvinnor, oomskurna kvinnor anses inte vara kompletta och respekteras inte. I en del kulturer är att bli kallad ”oomskuren” lika mycket ett skällsord som att kallas för ”dotter till en hora”. Hon anses vara oren och likställs en prostituerad. En oomskuren flicka blir inte heller accepterad och upptagen i gemenskapen. Hon ställs utanför samhället eller gruppen och får leva i ensamhet vilket skapar problem, bland annat eftersom kvinnorna har svårt att försörja sig själva. Människan är en social varelse och därmed blir det ”naturligt” att de risker och den smärta som könsstympningen innebär anses vara mindre väsentliga än att bli utesluten ur gemenskapen.

## Kvinnors sexualitet

I västvärlden praktiserade man klitoridekomi fram till 1930-talet för att ”bota” bland annat hysteri, nymfomani, masturbation och klitoridekomi. Min personliga gissning är att det då, precis som nu, handlar om kontroll över kvinnans sexualitet. Genom könsstympning minskar kvinnans sexuella lust, många blir frigida. Därmed minskar även ”risken” för att hon ska vara otrogen. En del menar även att det minskar risken för att kvinnan ska bli våldtagen. Föräldrarna vill kontrollera och tygla sina döttrars sexuella drift och reproduktion. I många kulturer tror man att könsstympning är väsentligt för kvinnans fertilitet, att klitoris är någonting ont eller farligt som kan ta död på endera mannens penis eller på spermier (det paradoxala är att många kvinnor blir infertila som ett resultat av ingreppet). En annan aspekt är att en infibulerad kvinna med sin trånga könsöppning anses kunna bättre tillfredsställa sin make och att maken annars skulle mista sin potens. Kvinnorna i dessa kulturer är på olika sätt beroende av männen. För att inte gå miste om detta finner man sig i det som man annars kanske inte hade accepterat.

## Kvinnors delaktighet

Min personliga uppfattning är att många har föreställningen att det är männen som tvingar flickor att könsstympas. Denna föreställning inbjuder dock till uppfattningar om att flickorna och kvinnorna skulle vara hjälplösa offer som inte har några möjligheter att själva påverka sin situation. Att lägga över hela skulden på patriarkatet är att förminska kvinnorna i dessa samhällen och kulturer. Utifrån den ”vita” och västerländska normen ser vi gärna könsstympning utifrån ett genusrelaterat perspektiv, men vi måste även ta hänsyn till andra faktorer som ålder, klass och etnicitet. Ser vi inte könsstympningens komplexa och multidimensionella natur, ser vi inte heller de rådande maktstrukturerna. Visst råder för det mesta patriarkala maktstrukturer i dessa kulturer, men vi måste även se till kvinnornas egen delaktighet i att bevara sedvänjan. Dessa kvinnor, som ”vita västerlänningar” ser som förtryckta, är delaktiga i sitt eget förtryck.

Man kan inte enbart förlägga skulden till männen. Oftast är männen över huvud taget inte delaktiga i traditionen. Det är kvinnorna som planerar och genomför könsstympningen och det är kvinnorna och mödrarna som från mycket tidig ålder vänjer sina barn vid tanken att könsstympas. Mödrarna får det att verka som en naturlig och nödvändig del i varje flickas liv och hänvisar till att flickan annars inte kommer att kunna bli gift eller få egna barn. Vissa kvinnor, exempelvis omskärerskorna, har ett egenintresse i att bibehålla traditionen. De får makt och ekonomiska resurser.

Andra kvinnor vill bibehålla traditionen eftersom de själva blivit könsstympade och vill försäkra sig om att deras egen könsstympning inte varit orättfärdigad. Ofta råder det även brist på kommunikation mellan män och kvinnor. Kvinnorna tar för givet att männen vill och kräver att döttrarna och fruarna ska könsstympas. Undersökningar visar dock att så inte alltid är fallet. Jag tror därför att båda parter skulle kunna tjäna mycket på kommunikation och dialog i ämnet.

## Jämställdhet?

Vi i väst ser könsstympade kvinnor som kulturellt avlägsna, förtryckta, primitiva och ojämsställda. I vissa fall är det kanske så, men vi måste samtidigt ta ett steg tillbaka och försöka "sätta oss in i" den kultur som det handlar om. Människor gör inte "dumma saker" utan anledning. Det finns alltid sociala och sociologiska bakomliggande faktorer och förklaringar till varför människor agerar på ett visst sätt. Vi måste se till den komplexa helheten. Människor handlar inte utifrån en enskild anledning. Därför måste vi ta hänsyn till många olika tidsmässiga och rumsmässiga faktorer. Vi måste även vara medvetna om den "vita" normen och vår egen etnocentrism. Det är lätt för oss västerlänningar att fördöma en sedvänja som könsstympning och kalla det för övergrepp. Det vi inte ser är de övergrepp som sker i vår egen kultur. Här ser kanske förtrycket ut på ett annat sätt men vi alla vet att det finns. En fråga som vi bör ställa oss är hur jämställd den "vita" västerländska kvinnan egentligen är? Hon som väljer att hetsbanta, lider av ätstörningar som i värsta fall kan leda till döden, opererar bröstet, fettsuger och skönhetsopererar könsorganen. Allt för att "passa in" i det samhälle som baseras på en "vit", "jämsställd", "icke-förtryckande", "upplyst" och "globaliserad" norm.

Slutligen vill jag återigen poängtera att vi måste ta hänsyn till ett inneboende barnperspektiv då vi talar om kvinnlig könsstympning. Det är kvinnor som är delaktiga i att bibehålla traditionen men det är barn, i vissa fall är det till och med spädbarn, som blir könsstympade. Ett barn kan inte ta ett rationellt beslut i avseendet om de vill könsstympas eller ej. Detta torde vara ett val som barnet får ta ställning till efter att de fyllt arton år, då de enligt Barnkonventionen kan betraktas som kvinnor.



## Källförteckning

### Böcker

- Alvesson, M. & Deets, S. (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund:Studentlitteratur
- Andersen, H. & Kaspersen, L. B. (2003) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund:Studentlitteratur
- Bodin, B. & Fant, L. (1995) *Från kultur till kultur*. Uppsala:Almqvist & Wiksell Tryckeri
- de los Reyes, P. (2005) ”Det problematiska systemskapet Om svenskhet och invandrarskap inom svensk genushistorisk forskning” i de los Reyes, P., Mulinari, D. & Molina, I. (red.) *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm:Atlas
- de los Reyes, P. & Molina, I. (2005) *Intersektionalitet*. Malmö:Liber
- de los Reyes, P., Mulinari, D. & Molina, I. (2005) *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm:Atlas
- De Swaan, A. (2003) *Mänskliga samhällen*. Lund:Arkiv Förlag
- Dirie, Waris (2005) *Smärtans barn*. Smedjebacken:ScandBook
- Ejvegård, R. (2003) *Vetenskaplig metod*. Lund:Studentlitteratur
- Eneroth, B (1994) *Hur mäter man vackert? Grundbok i kvalitativ metod*. Göteborg:Natur och Kultur
- Giddens, A. (2003) *Sociologi*. Lund:Studentlitteratur
- Goffman, E. (2003) *Stigma Den avvikandes roll och identitet*. Göteborg:Prisma
- Halldén, A. (1979) *Kvinnlig omskärelse*. Utveckling i närbild 3, SIDA:s informationsbyrå
- Hedin, C. (2002) *Islam i vardagen och världen*. Smedjebacken:Arena
- Herlitz, G. (2001) *Kulturgrammatik*. Jönköping:Tryckeri AB Småland Quebecor
- Hinton, P.P. (2003) *Stereotyper, kognition och kultur*. Lund:Studentlitteratur
- Israel, J. (1981) *Om relationistisk socialpsykologi*. Göteborg:Bokförlaget Korpen
- Jeffmar, C. (1987) *Socialpsykologi – människor i samspel* Lund:Studentlitteratur
- Johannessen, A. & Tuft, P.A. (2003) *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö:Daleke Grafiska AB
- Johansson, T. (1999) *Socialpsykologi Moderna teorier och perspektiv*. Lund:Studentlitteratur

- Olofsson, P-O. & Sjöström, B. (1993) *Existens och sociala relationer*. Lund:Studentlitteratur
- Talle, A. (1987) ”Kvinnlig könsstympning: Ett sätt att skapa kvinnor och män”, i Kulick, D. (red.) *Från kön till genus*. Borås:Carlssons
- Thurén, T (2003) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Malmö:Prinfo/Team Offset & Media
- Trost, J. & Levin, I. (2004) *Att förstå vardagen – med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund:Studentlitteratur

## Artiklar

- Almroth, L., Almroth-Berggren, V. & Bergström, S. (2001) ”Behov av mer forskning om kvinnlig könsstympning”, *Läkartidningen* 47 (98).
- Andersson, C. (2001) ”Kvinnlig könsstympning möter den svenska vården”, *Läkartidningen* 20 (98).
- Bergström, S. (1992) ”Kvinnlig könsstympning- en förnedring med djupa kulturella rötter”, *Läkartidningen* 36 (89).
- Cederlund, G. (1995) ”Vi ska fördöma en sedvänja men inte en kultur”, *LandstingsVärlden* 8.
- Damm, I. (1997) ”Traditionen diktar den smärtsamma övergången: Från flicka till kvinna”, *Illustrerad Vetenskap* 1.
- Dellenborg, L. (1994) ”Att vara kvinna är att vara omskuren”, *Fjärde världen* 4.
- Eliasson, C. (2003) ”Somaliska kvinnor kämpar mot könsstympning”, *HIV-Aktuellt* 2.
- Espelund, G. (2000) ”Vi visste ingen annan verklighet”, *Amnesty Press* 6.
- Garthon, P. (1988) ”Småflickor stympas i religionens namn” *Hertha* 4.
- Johnsdotter, S. & Essén, B. (2004) ”Estetiska och sexuella motiv godtas – men inte religiöst traditionella”, *Läkartidningen* 27 (101).
- Kempe, A. (1991) ”Med risk för livet”, *Afrikabulletinen* 4.

## Internetkällor

- Amnesty: [www.amnesty.se](http://www.amnesty.se) (2006)
- Nationalencyklopedin 2006: [www.ne.se](http://www.ne.se) (2006)
- Rädda Barnen: [www.rb.se](http://www.rb.se) (2006)
- Socialstyrelsen: [www.socialstyrelsen.se](http://www.socialstyrelsen.se) (2006)
- UNICEF: [www.unicef.se](http://www.unicef.se) (2006)
- World Health Organization: [www.who.int](http://www.who.int) (2006)